

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODELEK ZA ZOOTEHNIKO

Špela SEDMAK

**ANALIZA SPREMEMB V GOVEDOREJI NA OBMOČJU KMETIJSKO
GOZDARSKE ZBORNICE SLOVENIJE– KMETIJSKO
GOZDARSKEGA ZAVODA NOVA GORICA**

DIPLOMSKO DELO
Univerziteni študij

**CHANGES IN CATTLE PRODUCTION IN THE AREA OF
AGRICULTURAL AND FORESTRY CHAMBER OF SLOVENIA –
AGRICULTURAL AND FORESTRY REGIONAL INSTITUTE NOVA
GORICA**

GRADUATION THESIS
University studies

Ljubljana, 2010

Z diplomskih delom zaključujem univerzitetni študij kmetijstvo-zootehnika. Opravljeno je bilo na Oddelku za zootehniko Biotehniške fakultete Univerze v Ljubljani.

Komisija za dodiplomski študij Oddelka za zootehniko je za mentorja diplomskega dela imenovala prof. dr. Jožeta Osterca.

Recenzent: prof. dr. Emil Erjavec

Komisija za oceno in zagovor:

Predsednik: prof. dr. Ivan ŠTUHEC
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Član: prof. dr. Emil ERJAVEC
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Član: prof. dr. Jože OSTERC
Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko

Datum zagovora:

Diplomska naloga je rezultat lastnega raziskovalnega dela. Podpisana se strinjam z objavo svoje naloge v polnem tekstu na spletni strani Digitalne knjižnice Biotehniške fakultete. Izjavljam, da je naloga, ki sem jo oddala v elektronski obliki, identična tiskani verziji.

Špela SEDMAK

KLJUČNA INFORMACIJSKA DOKUMENTACIJA

ŠD	Dn
DK	UDK 636.2(043.2)=163.6
KG	govedoreja/Slovenija
KK	AGRIS L01/5214
AV	SEDMAK, Špela
Sa	OSTERC, Jože (mentor)
KZ	SI-1230 Domžale, Groblje 3
ZA	Univerza v Ljubljani, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko
LI	2010
IN	ANALIZA ZMANJŠEVANJA OBSEGA GOVEDOREJE NA OBMOČJU KMETIJSKO GOZDARSKE ZBORNICE SLOVENIJA – KMETIJSKO GOZDARSKEGA ZAVODA NOVA GORICA
TD	Diplomsko delo (univerzitetni študij)
OP	IX, 47 str., 32 pregl., 58 vir.
IJ	sl
JI	sl/en
AI	Med leti 1991 in 2009 se je na Primorskem zmanjšala površina kmetijskih zemljišč v uporabi za 23 %. Površina njiv se je zmanjšala za 51 %, trajni nasadi pa povečali za 41 %. Zaradi povečevanja obsega vrtnarstva se povečuje nakup organskega gnoja. Število govedi se je zmanjšala za 10 %, kmetij, ki redijo govedo pa za 75 %. Med leti 2002 in 2008 se je število molznic zmanjšalo za 23 % in število dojlj povečalo za 25 %. Molznice redijo večje kmetije, dojlje pa manjše, zlasti polkmetije. Število kmetij v kontroli proizvodnje se je zmanjšalo za 21 % in število molznic za 17%; najbolj število molznic rjave pasme, za 23 %. Število prvih o semenitev se je v tem času zmanjšalo za 36 %. V tem času se je toliko povečalo število drobnice, da je preračunano v GVŽ nadoknadila izpad goveda.

KEY WORDS DOCUMENTATION

DN	Dn
DC	UDC 636.2(043.2)=163.6
CX	Cattle production/Slovenia
CC	AGRIS L01/5214
AU	SEDMAK, Špela
AA	OSTERC, Jože (supervisor)
PP	SI-1230 Domžale, Groblje 3
PB	University of Ljubljana, Biotechnical Faculty, Department of Animal Science
PY	2010
TI	CHANGES IN CATTLE PRODUCTION IN THE AREA OF AGRICULTURAL AND FORESTRY CHAMBER OF SLOVENIA – AGRICULTURAL AND FORESTRY REGIONAL INSTITUTE NOVA GORICA
DT	Graduation thesis (University studies)
NO	IX., 47 p., 32 tab., 58 ref.
LA	sl
AL	sl/en
AB	Between years 1991 and 2009 there was a 23 % decline in the farmland area in use in Primorska region. Fields have decreased for 51 %, while permanent plantations increased for 41 %. Due to an extend of horticulture, the purchase of organic fertilizers is also increasing. The number of cattle has fallen for 10 %, the number of cattle breeding farms has decreased for 75 %. Between years 2002 and 2008 the number of dairy cows was reduced for 23 % and the number of suckler cows increased for 25 %. Dairy cows are reared on larger farms, while suckler cows are reared on smaller ones. In supervised production, a decrease of 21 % in the amount of farms and 17 % in the number of dairy cows is noticed, the larger decrease in the number of Brown dairy cows, for 23 %. The amount of first artificial inseminations has reduced for 36 %. In the same time there was an increase in sheep farming, which replaced the reduced cattle breeding.

KAZALO VSEBINE

	str.
Ključna informacijska dokumentacija (KDI)	III
Key words documentation (KWD)	IV
Kazalo vsebine	V
Kazalo preglednic	VII
Okrajšave in simboli	IX
1 UVOD	1
2 PREGLED OBJAV	3
2.1 RAZVOJ GOVEDOREJE V SLOVENIJI	3
2.2 RAZVOJ GOVEDOREJE NA PRIMORSKEM	5
2.3 RAZVOJNI CILJI GOVEDOREJE V SLOVENIJI	6
2.4 RAZVOJNI CILJI GOVEDOREJE NA PRIMORSKEM	8
2.5 RAZVOJ GOVEDOREJE V OBČINI ILIRSKA BISTRICA	10
3 MATERIAL IN METODE	12
4 REZULTATI IN RAZPRAVA	13
4.1 SPREMINJANJE POVRŠINE IN STRUKTURE KMETIJSKIH ZEMLJIŠČ V UPORABI	13
4.2 SPREMINJANJE ŠTEVILA GOVEDI NA PRIMORSKEM	16
4.3 ŠTEVILO GOVEDI PO SPOLU, STAROSTI IN KATEGORIJAH	19
4.3.1 Število goveda po spolu	19
4.3.2 Število goveda po kategorijah	21
4.4 KONTROLA POREKLA	22
4.4.1 Kontrola porekla v čredah krav dojlj	23
4.4.2 Kontrola porekla v čredah krav molznic	26
4.4.3 Kontrola proizvodnje	28
4.4.4 Kontrola prireje mesa	29
4.4.5 Kontrola prireje mleka	32
4.5 ŠTEVILO OSEMENITEV	35
4.6 SPREMINJANJE ŠTEVILA DROBNICE	36

5	SKLEPI	38
6	POVZETEK	40
7	VIRI	42
	ZAHVALA	

KAZALO PREGLEDNIC

	str.
Preglednica 1: Struktura kmetijskih zemljišč v uporabi v Sloveniji (Statistični letopis RS , 1992, 1996, 2006, 2008)	13
Preglednica 2: Struktura kmetijskih zemljišč v uporabi v Sloveniji in na Primorskem leta 1991 in 2000 (Popis prebivalstva 1991, 2000)	14
Preglednica 3: Struktura KZU na Primorskem (Popis prebivalstva 1991, 2000)	15
Preglednica 4: Število govedi po Primorskih upravnih enotah (Register govedi, 2009)	16
Preglednica 5: Število kmetij, ki redijo govedo po Primorskih upravnih enotah (Register govedi, 2009; Pajntar in sod., 1995)	17
Preglednica 6: Povprečno število govedi na kmetijsko gospodarstvo	18
Preglednica 7: Število moških živali (Register govedi, 2009)	19
Preglednica 8: Število ženskih živali (Register govedi, 2009)	19
Preglednica 9: Število živali do enega leta (Register govedi, 2009)	20
Preglednica 10: Število živali 1 – 2 leti starosti (Register govedi, 2009)	20
Preglednica 11: Živali nad 2 leti (Register govedi, 2009)	21
Preglednica 12: Število goveda po kategorijah na Primorskem in skupno število goveda (Register govedi, 2009; Perpar, 2009, Rezultati kontrole ... 2002 - 2009)	21
Preglednica 13: Število govedi vključenih v kontroli proizvodnje in porekla na Primorskem (Poročilo o izvršitvi ... 1989, 1991, 1992, 1993, 1996)	22
Preglednica 14: Število krav vključenih v kontrolo (A+Z) na Primorskem (Rezultati kontrole ..., 2003-2010; Perpar, 2009)	22
Preglednica 15: Kontrola porekla (Z) v čredah krav dojlj na Primorskem (Perpar, 2009)	23
Preglednica 16: Kontrola porekla (Z) v čredah krav dojlj na Primorskem po pasmah (Perpar, 2009)	23
Preglednica 17: Kontrola porekla (Z) v čredah krav dojlj po Primorskih upravnih enotah (1.del – mlečne pasme in kombinirane pasme) (Perpar, 2009)	24
Preglednica 18: Kontrola porekla (Z) v čredah krav dojlj po Primorskih upravnih enotah (2.del – mesne in kombinirane pasme) (Perpar, 2009)	25
Preglednica 19: Kontrola porekla (Z) v čredah krav molznic na Primorskih upravnih enotah (Perpar, 2009)	26

Preglednica 20: Kontrola porekla (Z) v čredah krav molznic na Primorskem po pasmah (Perpar 2009)	26
Preglednica 21: Kontrola porekla (Z) v čredah krav molznic na Primorskem (Perpar, 2009)	27
Preglednica 22: Število kmetij vključenih v kontrole proizvodnje na Primorskem (Perpar, 2009)	28
Preglednica 23: Število krav vključenih v kontrolo prireje mesa (A) na Primorskem (Perpar, 2009)	29
Preglednica 24: Število krav vključenih v kontrolo prireje mesa (A) po Primorskih upravnih enotah (Perpar, 2009)	30
Preglednica 25: Velikost čred krav dojilj vključenih v kontrole (A+Z) (Rezultati kontrole ..., 2002 - 2010)	31
Preglednica 26: Število krav vključenih v kontrolo prireje mleka na Primorskem (Perpar, 2009)	32
Preglednica 27: Pasemska struktura krav vključenih v kontrolo prireje mleka po primorskih upravnih enotah (Perpar, 2009)	33
Preglednica 28: Velikost čred krav molznic vključenih v kontrole (A+Z) na Primorskem (Rezultati kontrole ... 2003 - 2010)	34
Preglednica 29: Število prvih osemenitev pri kravah in telicah na Primorskem (Štrukelj, 2009)	35
Preglednica 30: Število prvih osemenitve po pasmah na Primorskem (Štrukelj, 2009)	36
Preglednica 31: Spreminjanje števila drobnice po upravnih enotah na Primorskem (Kancler, 2009; Statistični letopis ..., 1992, 1996, 2006, 2008)	37
Preglednica 32: Spreminjanje števila drobnice v GVŽ po upravnih enotah na Primorskem	37

OKRAJŠAVE IN SIMBOLI

CHA	šarole
CK	cika
ČB	črno bela
GSS	Govedorejska služba Slovenije
KGZ	Kmetijsko gozdarski zavod
KGZS	Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije
KIS	Kmetijski inštitut Slovenije
KZU	kmetijska zemljišča v uporabi
LIM	limuzin
LIS	lisasta in oplemenjena lisasta pasma
MESNE	Šarole + limuzin, v preglednici Prve osemenitve po pasmah na Primorskem pa so belgijsko belo plavo + blonde d'aquitaine + aberdeen angus
MKGP	Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano
NASADI	Trajni nasadi (sadovnjaki, vinogradi, oljčniki)
NJIVE	njive + vrtovi
OST	ostale pasme goveda in križanci, v preglednici Prve osemenitve po pasmah na Primorskem so to vse križanke ter nekaj primerov/semen highland, galloway in sive pasme.
RJ	rjava pasma,
SIR	Sektor za identifikacijo živali pri MKGP
SURS	Statistični urad Republike Slovenije
TRAVNIKI	Travniki + pašniki

1 UVOD

Večji del Primorske regije (86 %) je označen kot območje z omejenimi dejavniki za kmetovanje (Ščuka, 1996). Tretina površin (34,8 %) je poraslih s travo, večinoma gre za kraške travnike in senožeti, na severu pa tudi za planinske travnike (Ščuka in Sotlar., 1995). Na območju Primorske je pogosto pridelek trave skromnejši kot drugod po Sloveniji, pa tudi kakovost krme je lahko slabša. Povprečni pridelek trave na hektar površine je 5 - 8 ton letno, najpogosteje je to pridelek enega odkosa, redko sta to dva ali so trije odkosi (Ščuka, 1996).

Na Primorskem zasledimo od submediteranskega do celinskega podnebja. Najmilejše podnebje imajo ob morju, kjer je po podatkih za meteorološko postajo Koper povprečna letna temperatura $13,8^{\circ}\text{C}$, pozimi se povprečna dnevna temperatura dvigne tudi nad 10°C . Vegetacija traja povprečno 228 dni. Na tem območju gojijo predvsem podnebno zahtevnejše kulture, kot so vinska trta, sadno drevje in oljke. Področje proti Kozini pa ima že celinske podnebne razmere, kjer je po podatkih meteorološke postaje povprečna dnevna temperatura za 4°C nižja kot ob morju. Krajša je tudi vegetacijska doba, ki znaša približno 173 dni. Povprečna zimska dnevna temperatura se dvigne le malo nad 0°C . Za temperaturo velja, da se proti notranjosti države in z naraščanjem nadmorske višine znižuje, za padavine velja ravno obratno. Priobalni pas prejme letno okrog 1.000 mm padavin, Čičarija pa 1.300 – 1.600 mm. Kljub večji količini padavin, je tu zaradi vodo prepustnega kraškega terena in tanke plasti zemlje ravno tako prisotna suša, če ne še pogostejša kot ob morju (Ogrin, 1992).

Primorska nima najboljše kakovosti sena. Obalni pas je preblizu morja, pa tudi klimatske razmere preprečujejo spravilo kakovostne krme, saj trava zelo hitro ostari, oleseni in ima malo hranilnih snovi. Območje okrog Sežane je kras, kjer med kamenjem na plitvih tleh zraste le malo krme slabše kakovosti, vendar se ta izboljšuje proti Postojni. Tudi polja, kjer pozimi nastanejo presihajoča jezera, nimajo kakovostne krme (del od Postojne proti Pivki, Planinsko polje ter polja okrog Pivke). Območje Ilirske Bistrice predstavljajo Brkini in dolina reke Reke, kjer je kakovost sena malenkost boljša kot v preostalih delih občine. Koritniška kotlina z zgornjo Pivko ima senožeti in višinsko gorsko krmo, kjer enkrat na leto pokosijo majhen pridelek slabe krme. S kakovostnim senom se lahko pohvalijo v Vipavski dolini in Goriških Brdih, medtem ko na Tolminskem in Kobariškem pokosijo pridelek sena, ki zraste na višinsko gorskih senožetih in planinah. Ta krma je dobra, če jo živali popasejo preden se poveča delež vlaknine v rastlinah. Če povzamemo, Primorska ima pretežno slabo kakovost krme. To seveda vpliva na intenzivnost reje prežvekovalcev, zlasti goveda.

Zaradi hitre spremembe podnebja na majhni razdalji, so pogoji za kmetovanje zelo različni. Na območjih z ugodnimi pogoji za pridelavo krme ter intenzivnejšo pašo imajo prirejo mleka, na območjih z omejenimi dejavniki kmetovanja kot so kras in hribovit svet, se usmerjajo v rejo dojlj, na višjih legah redijo plemenske telice za obnovo čred ter za izvoz, na planinskih pašnikih. In vedno bodo ostajali še ljubitelji kmetijstva, ki se s kmetovanjem ukvarjajo zgolj zaradi tradicije (Ferčej in sod., 2000).

Naravne danosti so v zgodovini narekovale, da se je na Primorskem uveljavila reja prežvekovalcev. Največ takih kmetij je govedorejskih, pred desetletji se je začela uveljavljati tudi reja drobnice, predvsem na skromnejšem in strmem terenu. Drobnica je prisotna na Tolminskem, vse več manjših tropov pa zasledimo tudi na Idrijskem, Ilirsko – Bistriškem, Sežanskem in Postojnskem (Pajntar in sod., 1995).

Na razvoj govedoreje je v zgodovini vplivalo tudi povpraševanje po mleku in mlečnih izdelkih ter po mesu, predvsem v obmorskih mestih (Koper, Trst, Reka itd.). Z osamosvojitvijo je Slovenija izgubila predvsem južni trg, saj so bili kmetje ob hrvaški meji, predvsem iz območja Ilirske Bistrice, vezani na Reko in Opatijo. Ko se izgubi trg, se praviloma opušča proizvodnja. Povezava s Trstom je bila izgubljena že po koncu druge svetovne vojne, ko se je slovensko ozemlje odcepilo iz okrilja Italijanske nadvlade.

Na Primorskem so v prejšnjih stoletjih redili govedo tudi za delo, saj so, predvsem z voli, obdelovali kmetijska zemljišča, traktorjev namreč ni bilo. Po pripovedovanju starejših ljudi so na območju Brkinov in zgornje Pivke le redki imeli konje. Za obdelovanje kmetijskih zemljišč, vleko lesa iz gozda in celo za prevoz so zato uporabljali vole. Šele po drugi svetovni vojni so začeli vole postopoma nadomeščati s konji. Napredek tehnologije in pojav traktorjev pa je povsem izpodrinil vole in ostalo delovno govedo.

V zgodovini so imeli govedo v vseh vaseh in skoraj pri vsaki hiši. Danes temu ni več tako. Mnogo je vasi, kjer ni več niti ene glave goveda. Pred 15-imi leti so mnoge kmetije oddajale mleko. V hlevu so imeli dve kravi, pomolzli so ju in mleko oddali v mlekarino. Z zaostrovanjem kontrole in kakovosti mleka, so se bili kmetje prisiljeni prilagoditi strožjim zahtevam in izboljšati kakovost mleka. Kdor se ni bil pripravljen usmeriti v prirejo kakovostnega mleka z manj kot 400.000 somatskih celic v ml mleka in manj kot 100.000 mikroorganizmov v ml mleka, je moral prirejo mleka za prodajo v mlekarne opustiti. Številni so zato opustili rejo krav. Le redko pa se zgodi, da bi nekdo znova naselil že prazen hlev.

Kjerkoli kmetje redijo živali, predvsem prežvekovalce, se ohranja kulturna krajina. Kakor hitro kmetijske površine nehajo uporabljati, se začnejo zaraščati. Na takšnem terenu pa ne nastane gozd, temveč postane neuporabna kmetijska površina, ki čez čas ni več primerna ne za košnjo ne za pašo, dolga leta po tem pa ni to niti gozd. Ko se območje zaraste, se divjačina približa robu obdelovalnih kmetijskih površin in z leti preide gozdni rob do samih vasi. Divjad začne uničevati kmetijske pridelke na njivah, ljudje so se prisiljeni umakniti.

Podatki o semenjevalne službe kažejo, da se je na Primorskem v zadnjih 20-ih letih število o semenitev močno zmanjšalo. Zelo se je skrčilo tudi število kmetij, ki prodajajo mleko. Oboje kaže na opuščanje govedoreje. Zanimalo nas je kako potekajo ti procesi ali so enaki po vsej Primorski ali so podobni kot drugod v Sloveniji. Analiza naj bi pokazala na osnovne razloge za nazadovanje govedoreje in na oblike prestrukturiranja. Natančneje smo želeli preučiti dogajanja na območju občine Ilirska Bistrica.

2 PREGLED OBJAV

2.1 RAZVOJ GOVEDOREJE V SLOVENIJI

Veliko Slovenije (dve tretjini) je poraščene s travinjem. Hribovit in nagnjen primorski teren je težko dostopen, zato je ohranjanje travnatih kmetijskih zemljišč in preprečevanje zaraščanja mogoče samo z rejo prežvekovalcev, predvsem goveda (Osterc, 2003).

Osterc je na predavanjih za SKOP v okviru Twinning projekta med Slovenijo in Nizozemsko dejal, da potrebujemo v Sloveniji govedo tudi za ohranitev poseljenosti v hribovitih predelih države. Hribovitega terena z mehanizacijo ne moremo vedno obdelati, lahko pa ga koristimo s pašo prežvekovalcev. Ko se govedo umakne, se tak teren pogosto zaraste. Slovencev nas je preveč, da bi se lahko vsi naselili zgolj na ravnini in premalo, da bi se lahko ohranili zgolj v ravnini (Osterc, 2009).

Velik del Slovenije sodi v območje s težjimi pogoji za kmetijsko pridelavo (območje z omejenimi dejavniki pridelave – OMD). Kar 75,5 odstotkov vseh kmetijskih zemljišč je na gričevnato hribovskem, gorsko - višinskem ali kraškem območju. Reja prežvekovalcev na teh območjih je pomembna zaradi varovanja okolja in naravne ter kulturne dediščine ter poleg pomena za prirajo mleka in mesa tudi za urejeno krajino (turizem, rekreacija itd.) (Naglič, 1996).

Prvi zapisi o govedoreji na Slovenskem so iz 18. in 19. stoletja. Tedaj je govedo služilo za samooskrbo z mlekem in mesom, za opravljanje del v poljedelstvu ter za pridobivanje gnoja. Procesi napredka v kmetijstvu so potekali na Slovenskem počasi, počasnejše kot v ostalih evropskih deželah. Naše kmetije so majhne in razdrobljene. Sredi 19. stoletja so povezali z železnico podeželje in obmorska mesta. Takrat doživi kmetijstvo velik razmah, a v 20. stoletju (po prvi svetovni vojni) se za slovenske proizvode zapre tuji trg (Ferčej in sod., 1989; Ferčej, 1999). Po drugi svetovni vojni tehnika izredno hitro napreduje, prebivalstvo se umakne v mesta in poveča se povpraševanje po mleku in mesu (Ferčej, 1998a). V začetku 19. stoletja, je v kmetijstvu delalo 80 odstotkov prebivalcev, konec 20. stoletja pa le še 4 odstotki (Ferčej, 1999).

Pred stoletji so na območju Slovenije redili stare, avtohtone pasme. Na Gorenjskem so redili predvsem pingavsko pasmo imenovano tudi belanska pasma ter muricidolsko pasmo. Na Dolenjskem so poleg omenjenih dveh redili tudi marijadvorsko govedo in nekaj sivega goveda, v Beli krajini so redili bušo. Po letu 1885 se je razširila tudi simentalna pasma, predvsem v Ljubljani in okolici. Na Goriškem so konec 19. stoletja uvažali švicarsko rjavo pasmo, Tolminci pa pingavca, s katerim so križali svojo ciko. Na Koroškem so redili pingavsko in marijadvorsko pasmo, na Štajerskem pa avtohtono pomursko pasmo. Uvajanje novih pasem se je začelo šele z nastankom večjih posestev, ki so redila boljše, predvsem uvožene živali - švicarsko rjavo in holandsko črnobelo (Ferčej, 1998a).

V času obnove govedoreje po drugi svetovni vojni, so v Sloveniji redili le nekaj pasem, saj je bilo pred vojno zakonsko predpisano, katere pasme smejo kmetje rediti. Vse se je obrnilo z začetkom osemenjevanja, uvajanjem selekcije, prodajo plemenskih živali, pitanjem mladega goveda in nastankom živinorejsko - veterinarskih zavodov (danes so to kmetijsko – živinorejski in gozdarski zavodi, ki so vključeni v Kmetijsko gozdarsko zbornico Slovenije) (Ferčej, 1997a).

Slovenski rejci so se združevali v najrazličnejše zadruge in združenja, od kontrolnih društev rejcev molznic, deželnih kmetijskih družb, mlekarskih, živinorejskih, bikorejskih zadrug itd. a žal nobena ni obstala (Ferčej, 2002; Hernja Masten, 2004; Osterc in sod., 2004). Ravno zaradi nestanovitnosti združenj rejcev, ti več ne verjamejo v organiziranost in medsebojno pomoč ter pogosto tudi ne strokovnim in znanstvenim organizacijam (Ferčej, 2002). Vsa združenja in organizacije so bile usmerjene v izobraževanje, preko krovnih organizacij pa so podeljevale premije kmetom, skrbele za dvig govedoreje, izboljševanje pasem, zmanjševale inbriding z organizacijo oskrbe s plemenskimi biki in z vodenjem rodovnika ipd. (Hernja Masten, 2004). Žal danes zadruge in združenja ne opravljajo svojega prvotnega namena, saj delujejo vse preveč samostojno brez medsebojnega povezovanja.

V drugi polovici 20. stoletja je država ustanovila sedem živinorejsko - veterinarskih zavodov, od katerih jih deluje še šest (Ferčej, 1998a). V primerjavi s svetom imamo v Sloveniji, glede na število živali, ki jih redimo, preveč organizacij.

Uspehi v razvoju govedoreje se pokažejo šele po dolgotrajnem, vztrajnem in sistematičnem izobraževanju kmetov, z boljšimi pasmami, drugačnim pridelovanjem krme, razvojem strokovnih služb in organiziranostjo rejcev (Hernja Masten, 2004).

V Sloveniji je prišlo že v navado, da se mora kmetijstvo znajti na samem dnu in šele, ko v mestih zmanjka hrane, se odkupne cene mleka in mesa dvignejo (Ferčej, 1998a).

Že vrsto let imamo vpeljane kontrole proizvodnosti in rodovništva ter selekcijo kot ostale države Evropske Unije. Slovenija je že leta članica EAAP-ja (Evropskega združenja za živinorejo), torej se lahko z znanstvenim in strokovnim delom kosamo z marsikatero evropsko državo. Velika napaka pri nas je pomanjkljiva organizacija rejcev, ki v Evropi vodijo rodovništvo, kontrolo proizvodnosti in selekcijo (Ferčej, 1999).

Naglič (1997) je že pred leti ocenil, da je lahko le 10 % kmetij konkurenčnih kmetijam v svetu. Nekatero manjše kmetije svoj dohodek in možnost obstanka vidijo v ekološkem kmetovanju. Ekološko kmetovanje v veliki meri preprečuje zaraščanje slabše produktivnih zemljišč in ohranja tam tudi govedo.

Po osamosvojitvi v letu 1991 se je v Sloveniji število goveda zmanjšalo za malo več kot 10 % ter padlo na 450.000 do 500.000 glav. V zadnjih letih se to število ohranja, priča pa smo spremenjenim proizvodnim usmeritvam. Številne manjše kmetije, zlasti polkmetije opuščajo zahtevno prirejo mleka, ki se koncentrira na večjih kmetijah, Zato je skupno število molznic precej upadlo od leta 1990 do leta 2008 iz 152.065 na 107.239 (Božič in sod., 2009).

Zaradi povečanja mlečnosti po kravi, pa se je v tem času tržna prireja mleka celo povečala. Najbolj se je povečala mlečnost pri molznicah v kontroliranih čredah. Leta 1990 je bila povprečna mlečnost pri 51.000 kontroliranih kravah vseh pasem dobrih 4.000 kg mleka po kravi, leta 2008 pa pri 80.000 kontroliranih kravah preko 6.000 kg mleka po kravi (Božič in sod., 2009).

Kmetije, ki so opustile rejo molznic, so se v precejšnjem številu preusmerile v manj zahtevno rejo dojlj, zato se je število dojlj in rejnic v letih 1997 do 2006 praktično podvojilo iz 35.431 na 70.189 glav (Božič in sod., 2009). Vseeno pa je v tem času skupno število krav nekoliko upadlo.

Klopčič in Tomažič (1997) sta tudi zato mnenja, da bi morali čim širši krog ljudi obveščati o problematiki v kmetijstvu in živinoreji. Žalostno je, da kmetijstvo marsikje hitro propada, saj kmetje niso več konkurenčni, niso sposobni preživeti razmer na trgu. Žalostno je tudi to, da Slovenci ne znajo ceniti svojih proizvodov, ki so zelo okusni in predvsem zdravi. Z odločanjem o kupovanju predvsem domačih proizvodov, bi lahko slovenskemu kmetijstvu precej pomagali.

2.2 RAZVOJ GOVEDOREJE NA PRIMORSKEM

Ščuka in Sotlar (1995) sta ugotovila stopnjevanje nazadovanja govedoreje na Primorskem. Do tega sklepa sta prišla zaradi vedno manjšega števila govedorejskih kmetij na tem območju. Prireja mesa in mleka se z leti zmanjšujeta. Najbrž k temu pripomore dejstvo, da je večji del Primorske na kraškem terenu, območju z omejenimi dejavniki za kmetovanje.

Ker je Primorska na območju z izredno neugodnimi razmerami za kmetijstvo, se je obdelovanje zemlje tu hitro opuščalo in se še vedno opušča, kar vodi v razpad kulturne krajine in hitro zaraščanje pokrajine, depopulacijo odročnih vasi, predvsem gre za praznjenje območij ob državni meji (Ščuka in Sotlar, 1995).

Opuščanje kmetij je privedlo do zaraščenih površin, ki niso več uporabna kmetijska zemljišča, niso pa tudi gozd. Drevje se je močno približalo naseljem, kar je povzročilo vdor divjadi na obdelovalne površine (Ščuka, 1996). Primorska je zelo raznolika po reliefu in klimi (Pajntar in sod., 1995), zelo neugodna je tudi struktura površine, ki je zelo razgibana. Velike težave povzročajo tudi vetrovi (burja). Zelo velike so razlike v nadmorski višini, od 0 m nadmorske višine na Obali pa čez 2.500 m nadmorske višine, kolikor sega v višino Visoki Kanin (Brinovec in sod., 1994). Težave pri kmetovanju predstavlja tudi velika razparceliranost zemljišč, do česar je privedel Zakon o dedovanju posestev. Med obema vojnoma je Primorski vladala Italija, ki je sprejela Zakon o enakovredni delitvi posestev med več dedičev. S problemom razparceliranosti se kmetje ubadajo že mnoga leta, vendar ni bistvenih izboljšav.

Kmetijstvo na Primorskem ovirajo tudi vsakoletne suše in ostarela starostna struktura kmetov, saj mladi odhajajo v mesta po lažji zaslužek, ker je nezadosten sistem podpor ter ukrepov za spodbujanje prireje na območjih z omejenimi dejavniki. Za opuščanje kmetovanja obstajata še

dva relativno pomembna dejavnika – italijanske pokojnine in možnost zaposlovanja v Italiji (Ščuka in Sotlar, 1995).

Na celotnem Primorskem imajo najugodnejše pogoje za kmetovanje obalni pas Istre, spodnji del Vipavske doline in del Goriških brd. Toda tu ni veliko živinoreje, saj gre predvsem za vrtnarsko in poljedelsko pridelavo ter vinogradništvo (Pajntar in sod., 1995; Ščuka, 1996).

Na Obali je pomen živinoreje zanemarljiv, saj tu prevladujejo vinogradništvo, sadjarstvo, oljkarstvo in vrtnarstvo. Vipavska dolina in Goriška Brda sta gospodarsko in kmetijsko zelo razviti območji, problem je le majhnost kmetij. Dopolnjevanje živinoreje z vinogradništvom, sadjarstvom in vrtnarstvom se lepo usklajuje. Območja občin Postojna, Pivka in Ilirska Bistrica so absolutno govedorejska območja, na območju Brkinov pa je prisotno tudi sadjarstvo. Gre večinoma za mešane in dopolnilne kmetije, saj je problematična majhnost kmetij. Zelo zaostajata gorska predela občin Ajdovščina in Nova Gorica, kjer so površine kraške z absolutnim travinjem. Zaradi neugodnih naravnih danosti in majhnosti je dohodek premajhen, da bi se ti predeli skupaj z državnimi podporami uspeli razviti. Ravno tako problematičen je Goriški kras. Občina Tolmin sodi v kategorijo gorskega in hribovskega sveta z absolutnim travinjem. Območje dobro uspeva, saj so kmetije v 80-ih letih investirale v agromelioracije in uspešno dopolnjujejo govedorejo s kmečkim turizmom. Na Primorskem sta živinorejsko zelo uspešni še občini Idrija in Cerkno, najbrž zato ker sta najmanj Primorski, kar se tiče klime. Imata tudi velikostno strukturo kmetij nad slovenskim povprečjem, uveljavljeno imajo tudi skupno pašo. Primorska je zelo veliko območje, zato so tudi razlike velike. Na Bovškem govedoreja strmo upada, raste pa reja drobnice in razvija se turizem. Nekdaj močno govedorejsko območje na Kobariškem je zaskrbljujoče, saj zaradi hitrega opuščanja kmetovanja pokrajina že spreminja svoj značaj (Ščuka in Sotlar, 1995).

2.3 RAZVOJNI CILJI GOVEDOREJE V SLOVENIJI

Razvoj govedoreje pogojujejo predvsem naravne danosti posameznega območja. Več kot 60 odstotkov kmetijskih zemljišč Slovenije je absolutnega travinja, kar je primerno za rejo prežvekovalcev. Najpomembnejša panoga kmetijstva v Sloveniji je zaradi tega govedoreja, ki predstavlja 40 odstotkov kmetijskega prihodka. Zaradi neugodne strukture zemljišč se moramo še vestneje posluževati kolobarja kot drugje in ohraniti majhen delež njiv (Osterc in sod., 2003).

Osterc (2009) je napovedal, da razvoja kmetijstva ne vidi brez spodbud za razvoj govedoreje. Pri prireji mleka kmetje pričakujejo previsoke odkupne cene mleka, ki jih ne bomo dosegli. Problem je tudi premajhna prireja telet za meso. Do sedaj je Slovenija uvažala teleta iz Madžarske in Slovaške, ki sta pa že "prazni". Rejo dojilj bi morali spodbuditi toliko, da bo Slovenija pretežno samooskrbna s teleti.

Slovenska govedoreja s svojo produktivnostjo in ekonomičnostjo zaostaja za razvitimi evropskimi državami. Največji problem v Sloveniji predstavlja razdrobljenost posestev in majhne kmetije, ki se ne morejo prilagajati (Ferčej, 1998a).

Večkrat nastane strokovni nesporazum, saj nekateri zagovarjajo le ekonomičnost prireje, drugi spet ne. Osterc (2008) poudarja, da so proizvodni rezultati seveda pomembni, vendar zato ne smemo povsem pozabiti na neproizvodne naloge kmetijstva, saj je te težko finančno ovrednotiti. Osterc zagovarja celosten pristop k razvoju govedoreje. Država se mora zavedati, da v hribih z rejo goveda in sočasno s skrbjo za ohranjanje kulturne krajine, kmetje niso konkurenčni. O kulturni krajini pa lahko govorimo le, če gre za obdelano in negovano krajino, ki lahko spodbudi razvoj turizma in možnost drugih dopolnilnih dejavnosti in delovnih mest. Konkurenčni so lahko kmetje na ravnini z večjo mlečnostjo in bolj mlečnimi pasmami. Vendar se Osterc sprašuje, če je smiselno ta majhen delež njiv uporabiti za prehrano goveda. V tem pogledu je država zatajila, ker je dovolila da povsem prevlada zgolj ekonomija in tržna naravnost kmetijstva.

V razvoju slovenske govedoreje so strokovnjaki napovedovali razvoj v povečano prirejo po živali in kmetiji, z manjšimi proizvodnimi stroški in boljšo organiziranost rejcev na področju odkupa govejih proizvodov. Ferčej in sod. (1994) so napovedali ustalitev števila molznic, vendar večjo mlečnost posameznih krav. Z voluminozno krmo bi molznica morala dati 4.000 -5.000 l mleka letno. Napovedovali so izvoz mleka v Istro in Italijo. Veliko pozornost so namenili prireji mesa na pašnikih in uporabi gospodarskega križanja. Vsekakor bi rejci z organiziranostjo in skupnim nastopom pred državo dosegali veliko boljše pogoje za rejo, organizirano bi tudi bolje prodajali živali. Mlekarne so želeli organizirati tako, da bi v vodenju teh sodelovali tudi predstavniki proizvajalcev in strokovne službe.

Razvoj slovenskega kmetijstva bi morali načrtovati na osnovi naših danosti in potreb. Po mnenju Osterca (2009) bi morali razvoj uskladiti z nacionalnimi interesi po ohranitvi kulturne krajine in poselitve hribov. Za razvoj kmetijstva in njegov obstoj, bi se morala truditi tudi država. Sedanji stalež goveda bi morali vsaj obdržati, če želimo izkoristiti pridelek voluminozne krme. Govedoreja je izjemno pomembna tudi za prirejo živalskih beljakovin, brez katerih človeštvo skorajda ne more preživeti. Govedo za prirejo mleka najučinkoviteje izkoristi beljakovine in energijo iz krme. Krave molznice izkoristijo beljakovine 40 – 50 % in energijo 30 – 45 %. Prašiči izkoristijo beljakovine le 15 % iz krme. Molznicam bi lahko konkurirale le nesnice s 300 jajci na leto. Iz tega sledi, da bi za prirejo 1.000 kilogramov živalskih beljakovin potrebovali 8 molznic, katerim bi krmo pridelali na 5 ha travinja oziroma kar 125 prašičev pitancev, krmo zanje pa bi pridelovali na 10 ha njiv s povprečnim pridelkom 4,5 tone žita na ha (Osterc, 2009).

Razvoj govedoreje v Sloveniji bi lahko pospešili z državnimi pomočmi. Rejcem bi morali dvigniti ceno govejih proizvodov in predvsem skrajšati rok plačil. Ko pridemo do viškov spitanega goveda, bi država morala interventno odkupiti te živali in pomagati rejcem pri

promociji kakovostnega domačega govejega mesa. Strokovne službe bi morale cene svojih storitev prilagoditi evropskim, saj so trenutno predrage (Tomažič in Klopčič, 1997).

Problem nastaja, ker v zadnjem času nihče ni dovolj usmerjal govedoreje. Promovirati bi morali zlasti porabo mleka in mlečnih proizvodov, ker so v njih živalske beljakovine najcenejše (Osterc, 2009).

Osterc (2008) napoveduje, da se v naslednjih šestih letih količina prodanega mleka ne bo bistveno povečala, tudi zaradi kvot. Če bodo spodbujali rejo modernih kombiniranih pasem, se bo tudi ob omejitvi širjenja črnobelega pasme povečala mlečnost na kravo, število molznic pa se ne bo pomembno zmanjšalo. Iz tega sledi, da bo količina prodanega mleka na kmetijo večja. Predvideva se, da se bo zmanjšalo število kmetij, ki se ukvarjajo s tržno pridelavo mleka in bo ta ostala na profesionalnih kmetijah – farmah, saj je tržna prireja mleka za manjše kmetije strokovno in delovno prezahtevna. Povečalo se bo število kmetij, ki redijo dojlje, saj te zahtevajo manj kakovostno krmo in so delovno manj zahtevne.

2.4 RAZVOJNI CILJI GOVEDOREJE NA PRIMORSKEM

Pajntar in sod. (1995) so pripravili elaborat razvojnih ciljev kmetijstva na Primorskem. Predlagali so ustanovitev podsektorja Sklada kmetijskih zemljišč imenovanega Sklad za gospodarjenje s kmetijskimi zemljišči, ki bi pomagal k povečanju posesti. V sodelovanju s Kmetijsko svetovalno službo so predlagali obdavčitev neobdelanih in slabo obdelanih kmetijskih zemljišč, davčne olajšave za prodane izdelke in olajšave tistim, ki bi zemljišča oddali Skladu v upravljanje. Sklad bi ta zemljišča oddajal zainteresiranim v dolgoročni najem. Z omenjenim ukrepom bi pospešili prodajo pridelkov po zakonitih poteh in izboljšali zemljiško strukturo kmetij. Predlagali so tudi spremembo dedne zakonodaje, ki bi onemogočala delitev posesti in prehajanje v lastništvo nekmetom. Od predlaganega se je uvedla samo 'zaščitena kmetija', ko so določene kmetije z zakonom zaščitene in se smejo dedovati ali prodajati samo kot celota.

Eden od ukrepov razvoja kmetijstva na Primorskem je prekategorizacija dela Istre na flišnem območju in kraškega dela Primorske. Na flišnem predelu Istre so obdelovalne razmere zelo težke, suše so tu zelo močne, plast zemlje je zelo tanka. Zato Pajntar in sod. (1995) predlagajo uvrstitev območja v kategorijo Območje z omejenimi dejavniki pridelave. Isto so predlagali za kraški del Primorske, kjer kmetijstvo otežuje vsakoletna suša, burja, odsotnost snega itd. Odkos je na teh območjih največkrat en sam, v manj sušnih letih mogoče trije na intenzivno gnojenih njivah.

Kmetijstvu bi morali pomagati tudi z agromelioracijami, kar bi na terenu omogočilo strojno obdelavo. Pajntar in sod. (1995) so predlagali spremembo pogojev za povračilo stroškov investicij v agromelioracije, kjer bi se izločilo investicijski elaborat, sploh za manjše agromelioracije. Ščuka (1996) predlaga, da država letno razpiše le toliko agromelioracij, kot jih lahko financira.

Govedorejo bi pospešili z regresi za obnovo čred plemenskih telic, z izravnalnimi stroški pridelave, predvsem s podporo planinski paši in prodaji kmetijskih pridelkov. Za spodbujanje drobnice je Ščuka (1996) predlagal vključevanje večjega števila tropov v kontrolo, več kontrolorjev, uvoz plemenjakov, finančno pomoč države pri odkupu in predelavi volne in v času sezone (spomladi in jeseni) zaščito domačih rejcev s prepovedjo uvoza drobnice iz tujine. S planinsko in skupno pašo, bi lahko pospešili zaokroževanje zemljišč, rejo dojlj, konj in drobnice na paši, zaščitili in izkoristili bi kraški in višinsko gorski svet. Na posameznih predelih Primorske, predvsem na Sežanskem, bi z rejo drobnice na skupnih pašnikih izkoristili izrazito travnat kraški teren. Odlična cestna povezava daje pokrajini perspektivo v razvoju kmečkega turizma, v povezavi z bližnjo Lipico.

Na Koprskem je zelo problematična posestna in parcelna razdrobljenost. Niti klimatske razmere niso naklonjene živinoreji, zato Pajntar in sod. (1995) predlagajo predvsem turizem.

Na izrazito govedorejskem območju med Postojno in Ilirsko Bistrico pa bi ob eventualnem ukinjanju mlečnih prog uvedli rejo dojlj, predvsem na Ilirsko - Bistriškem, ker je mlečna proga dolga, zbranega mleka po km proge pa le malo. Skupna paša je še v zametkih, tako da bi bilo potrebno to spodbuditi. Zaradi pomanjkanja njivskih površin predlagajo Pajntar in sod. (1995) direktno setev žit v travno rušo. Zaradi prostranih pašnikov je perspektivna tudi reja drobnice, turizem, predelava mleka in mesa ter sušenje sadja. Velika površina gozda omogoča predelavo lesa.

Gorski predel Ajdovščine in Nove Gorice ima največji problem v neurejeni infrastrukturi, na kateri bi bilo potrebno najprej delati. Zaradi težko dostopnega terena je priporočljivo rediti drobnico in dojlje v ekstenzivnih sistemih, urediti skupne pašnike, razvijati kmečki turizem, sadjariti in sušiti sadje. Dolinski del, predvsem Vipavska dolina, ima mnogo kmetijskih možnosti. Na manjših kmetijah bi lahko dodatno zaslužili s turizmom – osmice, vinotoči s prodajo proizvodov na domu, rejo konj, vrtnarstvom, cvetličarstvom itd. (Pajntar in sod. 1995).

Tolminska ima relativno dobro razvito govedorejo, vendar ima katastrofalno infrastrukturo, česar brez večje državne pomoči ne bodo mogli urediti. Primerna je reja telic, dojlj in klavnih prvesnic ter oblikovanje blagovnih znamk za mlečne proizvode. Na Idrijskem je perspektivna predelava lesa, na Cerkljanskem pa tudi sadjarstvo (Pajntar in sod., 1995). Žal se večina Pajntarjevih predlogov ni uveljavila, kaj šele realizirala. Sklad kmetijskih zemljišč v času recesije odkupuje le manjši del kmetijskih zemljišč, regresov za obnovo plemenske črede ni oziroma so zakoni napisani tako, da pomagajo le izbranim, planinska in skupna paša živali se uveljavljata le malo kje. Uspešen je bil le razvoj turističnih kmetij.

2.5 RAZVOJ GOVEDOREJE V OBČINI ILIRSKA BISTRICA

Ilirska Bistrica je ena največjih slovenskih občin s 14.450 prebivalci in kar 480 km². Spada med manj razvite občine v Sloveniji. Občina Ilirska Bistrica zajema večji del snežniške planote, južne Javornike, južni del Zgornje Pivke oziroma Koritniško kotlinico, jugovzhodni del Podgrajskega podolja, obronke Čičarije, severni del Jelšanskega oziroma Brgudskega podolja, Velikovodovsko oziroma Reško kotlino, vzhodni del Brkinov ter dolino reke Reke. Razteza se od nadmorske višine 360 m pa do 1.796 m, kolikor je Snežnik nad morsko gladino. V občini se čuti vpliv tako mediteranskega kot celinskega podnebja. Najtoplejši del občine so Brkini, Jelšansko oziroma Brgudsko podolje in dolina reke Reke s povprečno letno temperaturo 9 - 10 °C, hladnejši del je Koritniška kotlina in Podgrajsko podolje s povprečno letno temperaturo 8 - 9 °C. Najhladnejši del občine je Snežniška planota s povprečno letno temperaturo 7 °C. Celotno območje občine ima precej letnih padavin, od 1.400 mm v severnem delu Brkinov, do 1.600 mm v Koritniški kotlinici, Podgrajskem podolju in na južnem delu Brkinov. V višjih delih Snežniške planote pa padavine dosežejo tudi 3.000 mm letno. V občini je tudi veliko gozda, saj ta prekriva kar 90 odstotkov Snežniške planote. Na tem območju je naseljenih veliko vrst divjih živali; jelenjad, divji prašiči, lisice, medvedi, volkovi in risi, ki povzročajo kmetom nemalo težav (Uljan, 2000).

V občini je zelo razvito sadjarstvo. Največ je jablan, hrušk in češpelj. Tu kuhajo zaščiteno Brkinsko slivovko, po domače šnopc ali rakijo. Pomembne so dopolnilne dejavnosti. Ilirsko - Bistriški kmetje se ukvarjajo s kisanjem zelja, sušenjem sadja ter kmečkim turizmom. Skoraj na vsaki kmetiji imajo kot dodaten vir zaslužka še gozd. Razvoj kmetijstva v občini je najbolj prizadela osamosvojitve Slovenije, saj so kmetje izgubili južni trg.

V občini Ilirska Bistrica so pred desetletji kmetovali v vseh 63 vaseh. Število kmetij pa se hitro zmanjšuje. Še leta 1997 so v občini oddajali mleko kmetje iz 45 vasi, danes oddaja mleko le 34 kmetij iz 19-ih vasi. Med njimi je že nekaj takšnih, ki so napovedali opustitev reje molznic in preusmeritev v rejo dojilj (Sedmak, 2008).

V dolini reke Reke in Brkinih so tla primerna za vrtnarstvo, poljedelstvo in sadjarstvo, v Koritniški kotlini, Čičariji in na Snežniški planoti pa prevladuje absolutno travinje in pašno kosna raba površin. Kmetije so povečini dopolnilne in mešane, ter se poleg živinoreje, predvsem govedoreje in reje drobnice, ukvarjajo tudi z dopolnilnimi dejavnostmi od kisanja zelja in vlaganja ostalih vrtnin, sušenjem sadja, predelavo ovčjega in kozjega mleka. Razvoj turističnih kmetij je šele v zametkih. Leta 1999 je delovala ena sama turistična kmetija, 11 jih je bilo v nastajanju (Zadnik in sod., 1999).

Zadnikova in sod. (1999) so predlagali nekaj možnosti razvoja kmetijstva v občini. Zaradi absolutnega travinja je perspektivna reja prežvekovalcev. Perspektivno je tudi sadjarstvo in v dolini reke Reke vrtnarstvo. Pričakujejo razvoj govedoreje s povečano prirajo mleka in mesa, ovčereje in kozjereje na skromnejših terenih ter konjereje za prirajo mesa. Na območju Brkinov bi se lahko intenzivneje razvijalo sadjarstvo, predvsem pridelava jabolk in češpelj.

Potrebno pa bi bilo urediti hladilnico. Poljedelstvo v občini nima veliko možnosti, namenjeno je predvsem pridelavi krme za živino ter pridelavi krompirja in žit. Vrtnarstvo se razvija kot dopolnilna dejavnost na živinorejskih kmetijah, mogoče se bo katera od kmetij specializirala v zelenjadarstvo. Zemljepisna lega občine je ugodna za razvoj turizma, saj je tu glavna prometnica proti Hrvaški. Možnosti razvoja vidijo tudi v predelavi mleka in mesa, sadja, vrtnin in predelavi lesa. Vsekakor je potrebno v občini povečati kmetijsko pridelavo in istočasno izboljšati kakovost pridelanega. Podeželje bi morali ohraniti najmanj na takšni ravni kot je, osvestiti kmete za ekološko pridelavo ter zagotoviti kmetom enakovreden zaslužek z zaposlenimi izven kmetijstva. V občini je zagotovo eden največjih problemov neorganiziranost kmetov. Neugodna je tudi starostna struktura prevzemnikov kmetij, razdrobljenost kmetijskih zemljišč in majhnost kmetij. Naravne danosti s pogostimi sušami ali neurji otežujejo kmetovanje. Zaraščanje kmetijskih zemljišč vodi v vse težje razmere za pridelovanje krme, tudi zaradi pogostih vdorov divjadi na kmetijska zemljišča, kjer naredijo ogromno škodo. Zadnikova in sod. (1999) so predlagali enake ukrepe za razvoj kmetijstva v občini, kot so jih predlagali Pajntar in sod. za celotno Primorsko. Od združevanja kmetov, ureditve kmetijskih zemljišč, povečanja kmetij, ustrezne davčne politike, izbire ustreznih kmetijskih panog in še česa, je odvisen razvoj tega območja.

3 MATERIAL IN METODE

V diplomski nalogi smo obravnavali in analizirali spremembe v razvoju govedoreje na območju Kmetijsko gozdarskega zavoda Nova Gorica, ki je vključen v Kmetijsko gozdarsko zbornico Slovenije. Gre za enega najbolj specifičnih predelov Slovenije, ki zajema velik del države. Razteza se od obale do Ilirske Bistrice na južni strani, do Idrije in Cerknega na vzhodni strani in vse do Tolmina na severu ter do italijanske meje na zahodni strani. Zelo raznoliko je podnebje, od submediteranskega do celinskega. Vegetacijska doba traja od 173 dni na višje ležečih predelih pa do 228 dni ob morju. Zaradi teh razlik se je tudi kmetijstvo razvijalo zelo različno. Na obali se je razvijalo skoraj izključno sadjarstvo in vinogradništvo, delno vrtnarstvo, na Tolminskem pa živinoreja in predelava lesa. Podrobneje smo obravnavali še občino Ilirska Bistrica, ki se razteza na 480 km².

Podatke o dogajanjih na področju govedoreje na območju zavoda Nova Gorica smo dobili iz različnih virov. Starejše podatke od leta 1980 do leta 2000 smo pridobili iz arhiva omenjenega zavoda, nekaj uporabnih podatkov smo dobili na Statističnem uradu Republike Slovenije (SURS). Po letu 2000 veliko podatkov zbira Kmetijski inštitut Slovenije v elektronski obliki.

Natančne podatke o številu goveda, njihovi starosti in kategorijah pa smo pridobili na Ministrstvu za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano, v Sektorju za identifikacijo in registracijo živali (SIR). Tu so na voljo podatki po letu 2000. Podatki za število živali po upravnih enotah v letu 1991 so bili ocenjeni na osnovi predloga strokovnih sodelavcev SURSa. Podatki o spolu in kategorijah živali so na voljo šele od leta 2003, ker jih zbira SIR.

Ker smo obdelovali podatke velikega časovnega razpona, so bile temu primerne tudi razlike v načinu zbiranja podatkov. Zelo različen je tudi sistem zbiranja podatkov posameznih institucij. Zato so ti neusklajeni in je nekatere podatke nemogoče primerjati med seboj.

Glav velike živine (GVŽ) smo izračunali s koeficienti Agencije Republike Slovenije za kmetijske trge in razvoj podeželja (ARSKTRP) in sicer z B obrazca subvencijskih vlog, kjer predstavlja vsaka ovca in koza starejša od 1 leta 0,15 GVŽ.

Podatke smo zbrali in obdelali po upravnih enotah, ki so se skozi leta le malo spreminjale.

Dobljene podatke smo združili v preglednice.

4 REZULTATI IN RAZPRAVA

4.1 SPREMINJANJE POVRŠINE IN STRUKTURE KMETIJSKIH ZEMLJIŠČ V UPORABI

Površina kmetijskih zemljišč se zaradi opuščanja kmetijstva povsod v Sloveniji zmanjšuje, vedno več je zaraščenege, gozdna meja je vedno bližje vasem in naseljem, divjačina vedno bolj vdira na polja in uničuje pridelke itd. Precej kmetijskih zemljišč pa izgubimo tudi zaradi urbanizacije in gradnje prometnic (avtocest). Na Statističnem uradu Slovenije v statističnih letopisih smo pridobili podatke o velikosti kmetijskih zemljišč v Sloveniji (preglednica 1) od leta 1980 do 2007.

Preglednica 1: Struktura kmetijskih zemljišč v uporabi v Sloveniji (Statistični letopis RS , 1992, 1996, 2006, 2008)

	KZU (ha)	njive (ha)	njive (%)	nasadi (ha)	nasadi (%)	travniki (ha)	travniki (%)
1980	871.716	253.929	29,13	57.490	6,60	560.297	64,28
1985	867.580	248.567	28,65	57.002	6,57	562.011	64,78
1990	864.184	247.083	28,59	57.837	6,69	559.264	64,72
1991	863.232	246.106	28,51	57.820	6,70	559.306	64,79
1995	783.803	234.435	29,91	54.474	6,95	494.894	63,14
2000	508.960	170.849	33,57	29.915	5,88	308.196	60,55
2005	508.759	176.314	34,66	27.539	5,41	304.906	59,93
2007	498.466	175.035	35,11	26.147	5,25	297.284	59,64
Razlika (ha)	373.250	78.894		31.343		263.013	
Zmanjšanje(%)	42,82	31,07		54,52		46,94	

KZU – kmetijska zemljišča v uporabi, nasadi – vsi trajni nasadi (sadovnjaki, vinogradi, oljčniki), travniki – travniki + pašniki

Površina kmetijskih zemljišč se je v zadnjih 15-ih letih močno zmanjšala. Od prvotnih 870.000 ha, kot jih je bilo leta 1980, se jih je zaraslo skoraj 43 % in jih je bilo v letu 2007 le še slabih 500.000 ha. Odstotek njivskih površin se je povečal, ker so ljudje bolj opuščali travnate površine in trajne nasade. Zato je delež njiv v letih od 1980 do 2007 narasel iz 29 na 35 %, odstotek travnikov je padel iz 64 na slabih 60 % vseh kmetijskih zemljišč v uporabi.

Za pridelovanje poljščin, vrtnin in krme je zelo problematično opuščanje njivskih površin, saj gre za najrodovitnejše površine. Precej smo jih izgubili zaradi urbanizacije (gradnje hiš in poslovnih con) ter infrastrukture (ceste). Zaskrbnjuječe je, da trajni nasadi v letu 2007 predstavljajo manj kot pol površin iz leta 1980. Podobna situacija kot v Sloveniji je tudi na Primorskem. Kmetijska zemljišča se zaraščajo.

Posebej smo analizirali tudi razlike posameznih kmetijskih kultur med Slovenijo, Primorsko in Ilirsko Bistrico po letnih popisih SURSa. V preglednici 2 je prikazana struktura kmetijskih zemljišč v obdobju 1991 do 2000.

Preglednica 2: Struktura kmetijskih zemljišč v uporabi v Sloveniji in na Primorskem leta 1991 in 2000 (Popis prebivalstva 1991, 2000)

	leto	njive					Travniki	travniki
		KZU (ha)	njive (ha)	(%)	nasadi (ha)	nasadi (%)	(ha)	(%)
Slovenija	1991	863.232	246.106	28,51	57.820	6,70	559.306	64,79
	2000	508.960	170.849	33,57	29.915	5,88	308.196	60,55
Razlika (ha)		354.272	75.248		27.893		251.131	
Razlika (%)		- 41,04	- 30,58		- 48,24		- 44,90	
Primorska	1991	71.733	13.092	18,25	5.151	7,18	53.489	74,57
	2000	54.921	6.403	11,66	7.279	13,25	41.239	75,09
Razlika (ha)		16.812	6.689		2.128		12.250	
Razlika (%)		- 23,44	- 51,09		+ 41,31		- 22,90	
ILIRSKA	1991	7.336	1.466	19,98	57	0,78	5.813	79,24
BISTRICA	2000	4.712	615	13,05	146	3,10	3.951	83,85
Razlika (ha)		2.624	851		89		1.862	
Razlika (%)		- 35,77	- 58,05		+ 156,14		- 32,03	

KZU – kmetijska zemljišča v uporabi, nasadi – vsi trajni nasadi (sadovnjaki, vinogradi, oljčniki), travniki – travniki + pašniki

Kmetijska zemljišča v uporabi so se med letoma 1991 in 2000 zmanjšala tako v Sloveniji kot na Primorskem, le da v Sloveniji bistveno bolj kot na Primorskem. V primerjavi s Slovenijo so na Primorskem izgubili skoraj še enkrat večji delež njiv, vendar polovico manj travnikov. Presenetljivo je, da so med letoma 1991 in 2000 na Primorskem povečali delež trajnih nasadov kar za 41 %, medtem ko so v Sloveniji za polovico zmanjšali nasade.

Na osnovi pogovorov z ljudmi na terenu smo ugotovili, da je povečanju nasadov botrovala predvsem preategorizacija travniških nasadov. Kmetje so opustili njive med drevjem in površino preategorizirali, da so dobili subvencije za ekstenzivne travniške nasade. Kar je ostalo njiv se je večji del usmeril v intenzivno vrtnarstvo. Ljudje pridelujejo zlasti več kapusnic, solate in krompirja.

Spreminjanju strukture kmetijskih zemljišč v uporabi na Primorskem je sledila tudi Ilirska Bistrica. V Ilirski Bistrici so med leti 1991 in 2000 izgubili več kot 50 % njiv in več kot 30 % travnikov, vendar pa so za kar 150 % povečali nasade, predvsem zaradi subvencijskih plačil za ekstenzivne sadovnjake. Ilirska Bistrica, predvsem Brkini je znana po Brkinski slivovki in večji del travnikov je poraščen predvsem z divjimi češpljami. Te površine so obravnavali kot pašnike in travnike, sedaj pa so jih preategorizirali v sadovnjake.

Zaradi širjenja površin za vrtnarstvo in pomanjkanja hlevskega gnoja, se je močno povečala prodaja organskega gnoja. KGZ Cerknica je leta 2005 prodala 6 t »organice«, v letu 2009 pa 10,8 t. Agraria Koper je leta 2005 prodala 42 t organskega gnojila »organica«, v letu 2009 pa 96 t. Agraria Nova Gorica je leta 2005 prodala 40 t tega gnojila, v letu 2009 pa 82 t.

Zmanjšanje kmetijskih zemljišč v uporabi pa je bilo različno v različnih upravnih enotah. To kažejo podatki v preglednici 3.

Preglednica 3: Struktura KZU na Primorskem (Popis prebivalstva 1991, 2000)

UE	leto	KZU (ha)	njive (ha)	njive (%)	nasadi (ha)	nasadi (%)	travniki (ha)	travniki (%)
AJDOVŠČINA	1991	8.557	1.736	20,29	861	10,06	5.960	69,65
	2000	6.945	1.461	21,03	1.272	18,32	4.212	60,65
Razlika (ha)		1.612	275		411		1.748	
Razlika (%)		- 18,84	- 15,84		+ 47,73		- 29,33	
IDRIJA	1991	11.102	1.558	14,03	59	0,53	9.486	85,44
	2000	8.733	312	3,57	45	0,51	8.377	95,92
Razlika (ha)		2.369	1.246		14		1.109	
Razlika (%)		- 21,34	- 79,97		- 23,73		- 11,69	
ILIRSKA BISTRICA	1991	7.336	1.466	19,98	57	0,78	5.813	79,24
	2000	4.712	615	13,05	146	3,10	3.951	83,85
Razlika (ha)		2.624	851		89		1.862	
Razlika (%)		- 35,77	- 58,05		+ 156,14		- 32,03	
IZOLA	1991	656	223	33,96	258	39,32	175	26,72
	2000	558	107	19,18	401	71,87	50	8,95
Razlika (ha)		98	116		143		125	
Razlika (%)		- 14,94	- 52,02		+ 55,43		- 71,43	
KOPER	1991	4.024	1.705	42,38	837	20,81	1.481	36,81
	2000	3.011	877	29,13	1.139	37,84	995	33,03
Razlika (ha)		1.013	828		302		486	
Razlika (%)		- 25,17	- 48,56		+ 36,08		- 32,82	
NOVA GORICA	1991	10.350	1.745	16,86	2.201	21,27	6.404	61,87
	2000	6.727	879	13,06	3.056	45,43	2.792	41,51
Razlika (ha)		3.623	866		855		3.612	
Razlika (%)		- 35,00	- 49,63		+ 38,85		- 56,40	
PIRAN	1991	820	403	49,15	279	34,03	138	16,82
	2000	637	219	34,32	368	57,70	51	7,98
Razlika (ha)		183	184		89		87	
Razlika (%)		- 22,32	- 45,66		+ 31,90		- 63,04	
POSTOJNA	1991	7.929	1.682	21,21	75	0,94	6.173	77,85
	2000	6.716	644	9,59	163	2,42	5.909	87,99
Razlika (ha)		1.213	1.038		88		264	
Razlika (%)		- 15,30	- 61,71		+ 117,33		- 4,28	
SEŽANA	1991	12.274	1.770	14,42	476	3,88	10.028	81,70
	2000	8.006	1.030	12,87	639	7,98	6.337	79,15
Razlika (ha)		4.268	740		163		3.691	
Razlika (%)		- 34,77	- 41,81		+ 34,24		- 36,81	
TOLMIN	1991	8.685	805	9,27	48	0,55	7.832	90,18
	2000	8.876	260	2,93	51	0,57	8.565	96,50
Razlika (ha)		191	545		3		733	
Razlika (%)		+ 2,20	- 67,70		+ 6,25		+ 9,36	
PRIMORSKA	1991	71.733	13.092	18,25	5.151	7,18	53.489	74,57
	2000	54.921	6.403	11,66	7.279	13,25	41.239	75,09
Razlika (ha)		16.812	6.689		2.128		12.250	
Razlika (%)		- 23,44	- 51,09		+ 41,31		- 22,91	

KZU – kmetijska zemljišča v uporabi; nasadi – sadovnjaki, vinogradi, oljčni; travniki – travniki + pašniki

Skoraj v vseh Primorskih Upravnih enotah se je med letoma 1991 in 2000 zmanjšala površina kmetijskih zemljišč v uporabi, razen v Tolminu, kjer so povečali površino uporabnih kmetijskih zemljišč za 2%. Idrija je edina upravna enota na Primorskem, kjer se je zmanjšala površina kmetijskih zemljišč vseh kategorij, tako njiv, kot nasadov in travnikov (preglednica 3).

V ostalih upravnih enotah se je povečala površina trajnih nasadov. Ponekod (obmorske upravne enote) so površine trajnih nasadov povečali tudi z novimi nasadi sadnega drevja in trt. V teh upravnih enotah se je del kmetijskih zemljišč izgubil tudi zaradi novih poslovnih con in vedno intenzivnejše gradnje cest.

Zanimivo je, da se je delež travnikov najmanj zmanjšal v upravnih enotah z največ travinja. To so upravne enote Tolmin, Idrija in Postojna.

4.2 SPREMINJANJE ŠTEVILA GOVEDI NA PRIMORSKEM

Število govedi v Sloveniji spremlja od leta 2001 Ministrstvo za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano oziroma Sektor za identifikacijo in registracijo živali. Natančne podatke lahko spremljamo od leta 2003. Podatke za leto 2000 smo pridobili na SURSu, pridobljeni so na osnovi statističnih raziskovanj. Podatke za leto 1991 pa smo po nasvetu strokovnih sodelavcev SURSa ocenili na osnovi trenda padanja števila govedi v Sloveniji.

Preglednica 4: Število govedi po Primorskih upravnih enotah (Register govedi, 2009)

UE / leto	1991*	2000	2004	2005	2006	2007	2008	2009	RAZLIKA	%
AJDOVŠČINA	4.773	4.439	4.837	4.801	4.730	4.793	4.914	5.059	286	+ 5,99
IDRIJA	8.323	7.740	6.579	6.591	6.593	6.531	6.527	6.430	-1.893	- 22,74
IL. BISTRICA	2.363	2.198	2.244	2.249	2.357	2.319	2.312	2.289	-74	- 3,13
IZOLA	24	22	9	9	15	9	4	6	-18	- 75,00
KOPER	505	470	370	374	364	344	368	396	-109	- 21,58
NOVA GORICA	2.339	2.175	1.914	1.919	1.913	1.959	1.952	1.954	-385	- 16,46
PIRAN	29	27	54	57	62	49	47	50	21	+ 72,41
POSTOJNA	4.377	4.104	4.777	4.917	5.284	5.219	5.141	5.095	718	+ 16,40
SEŽANA	3.332	3.065	2.392	2.462	2.315	2.424	2.331	2.482	-850	-25,51
TOLMIN	7.346	6.832	6.256	6.309	6.323	6.230	6.286	6.198	-1.148	-15,63
SKUPAJ	33.411	31.072	29.448	29.688	29.956	29.877	29.882	29.959	-3.452	- 10,33
Slovenija	532.902	499.546	470.999	478.511	482.860	477.939	473.994	466.964	-65.938	-12,37

* - podatki so ocenjeni

V literaturi je zaslediti bistveno večjo problematiko padca števila goveda kot dejansko je. V Sloveniji je število goveda od leta 1991 do leta 2009 padlo le za 12 %, na Primorskem pa za 10 %. Največji padec števila goveda je doživela Izola, vendar gre tu za zelo majhno število govedi. Število goveda je padlo za 20-30 % v Idriji, Kopru in Sežani, v Ilirski Bistrici je število goveda padlo le za 3 %. Presenetljivo pa je od leta 1991 do leta 2009 število goveda naraslo v Ajdovščini, Piranu in Postojni. V Piranu so leta 1991 redili 29 živali, leta 2009 pa že 50. Med letoma 2000 in 2004 je doživela porast števila goveda Ajdovščina in Postojna

(preglednica 4). Po letu 2004 ne beležimo več padca števila goveda. V istem obdobju pa je močno padlo število kmetij, ki redijo govedo, kar je prikazano v preglednici 5.

Preglednica 5: Število kmetij, ki redijo govedo po Primorskih upravnih enotah (Register govedi, 2009; Pajntar in sod., 1995)

UE / leto	1991	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Zmanjšanje	(%)
AJDOVŠČINA	2.316	659	623	604	579	559	531	1.785	77,07
IDRIJA	2.880	836	807	792	755	743	724	2.156	74,86
IL. BISTRICA	1.027	411	389	378	359	350	342	685	66,70
IZOLA	12	7	6	6	5	3	5	7	58,33
KOPER	253	127	118	105	94	91	86	2.439	66,01
NOVA GORICA	1.199	368	332	312	279	263	254	945	78,82
PIRAN	16	17	15	16	10	13	11	5	31,25
POSTOJNA	1.459	446	420	407	385	386	372	1.087	74,50
SEŽANA	1.763	470	442	403	376	357	348	1.415	80,26
TOLMIN	2.568	842	779	721	690	670	645	1.923	74,88
Skupaj	13.493	4.183	3.931	3.744	3.532	3.435	3.318	10.175	75,41
SLOVENIJA	107.008	46.041	44.123	43.094	41.159	39.711	38.603	68.405	63,93

V Sloveniji in enako na Primorskem je prisoten od leta 1991 (preglednica 5) trend zmanjševanja števila kmetij, ki redijo govedo. V Sloveniji je od leta 1991 do leta 2009 opustilo govedorejo 64 % kmetij, na Primorskem pa 75 %. Po posameznih upravnih enotah Primorske regije pa se je opuščanje kmetij vršilo neenakomerno. V velikem delu Primorskih upravnih enot je opustilo kmetovanje 70 – 90 % kmetij in sicer v upravnih enotah Ajdovščina, Idrija, Nova Gorica, Postojna, Sežana in Tolmin. V Ilirski Bistrici je kmetovanje od leta 1991 do leta 2009 opustilo 67 % kmetij, v obmorskih upravnih enotah pa gre za zelo majhno število kmetij.

Sorazmerno s padcem števila kmetij, je naraslo število goveda na posamezno kmetijo (preglednica 6).

Preglednica 6: Povprečno število govedi na kmetijsko gospodarstvo

UE / leto	1991	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Povečanje	
								število	%
AJDOVŠČINA	2,06	7,34	7,71	7,83	8,28	8,79	9,53	7,47	462,62
IDRIJA	2,89	7,87	8,17	8,32	8,65	8,78	8,88	5,99	307,27
IL. BISTRICA	2,30	5,46	5,78	6,24	6,46	6,61	6,69	4,39	290,87
IZOLA	2,03	1,29	1,50	2,50	1,80	1,33	1,20	-0,83	59,11
KOPER	2,00	2,91	3,17	3,47	3,66	4,04	4,60	2,60	230,00
NOVA GORICA	1,95	5,20	5,78	6,13	7,02	7,42	7,69	5,74	394,36
PIRAN	1,81	3,18	3,80	3,88	4,90	3,62	4,55	2,74	251,38
POSTOJNA	3,00	10,71	11,71	12,98	13,56	13,32	13,70	10,70	456,67
SEŽANA	1,89	5,09	5,57	5,74	6,45	6,53	7,13	5,24	377,25
TOLMIN	2,86	7,43	8,10	8,77	9,03	9,38	9,61	6,75	336,01
Skupaj	2,28	5,65	6,13	6,59	6,98	6,98	7,36	5,08	322,86
SLOVENIJA	4,98	10,23	10,84	11,20	11,61	11,94	12,10	7,12	242,97

Zanimiva je primerjava preglednic 4, 5 in 6. Število govedi je padalo počasi oziroma ponekod je celo naraslo, število kmetij, ki se ukvarjajo z govedorejo pa je strmo upadlo, na celi Primorski je padlo za 75 %. Iz tega sledi, da je kmetij manj, živali na posamezno kmetijo pa do 4-krat več. Največje kmetije so leta 2009 imeli v Postojni, kar 13,7 goveda na kmetijo, kar je posledica preselitve farm iz Ljubljane. Sledijo ji Ajdovščina in Tolmin z več kot 9,5 goveda na kmetijo. Najmanjše kmetije so na Obali. V Ilirski Bistrici redijo 6,7 goveda na kmetijo. Od 7 do 8,9 goveda na kmetijo pa redijo v Idriji, Novi Gorici in Sežani. Na Primorskem so se kmetije povečale hitreje kot v Sloveniji, kjer so se povečale za 2-krat.

4.3 ŠTEVILO GOVEDI PO SPOLU, STAROSTI IN KATEGORIJAH

4.3.1 Število goveda po spolu

Podatke o številu govedi po spolu (preglednici 7 in 8), starosti in kategorijah (preglednice 9, 10, 11 in 12) smo pridobili le na SIRu v registru govedi, ki zbira te podatke šele po letu 2003.

Preglednica 7: Število moških živali (Register govedi, 2009)

UE / leto	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	razlika	razlika (%)
AJDOVŠČINA	2.082	2.153	2.156	2.170	2.148	2.254	2.347	265	12,73
IDRIJA	2.113	2.183	2.138	2.101	2.090	2.099	2.054	- 59	- 2,79
ILIRSKA BISTRICA	622	626	632	645	620	627	620	- 2	- 0,32
IZOLA	4	4	5	7	6	3	3	- 1	- 25,00
KOPER	126	137	131	124	108	120	134	8	6,35
NOVA GORICA	764	717	713	702	796	806	803	39	5,10
PIRAN	27	29	33	32	29	24	25	- 2	- 7,41
POSTOJNA	1.501	1.428	1.521	1.624	1.526	1.561	1.564	63	4,20
SEŽANA	949	1.010	1.048	950	1.020	964	1.027	78	8,22
TOLMIN	1.524	1.548	1.662	1.639	1.605	1.617	1.513	- 11	- 0,72
Skupaj	9.712	9.835	10.039	9.994	9.948	10.075	10.090	378	3,89
SLOVENIJA	137.977	141.660	151.324	154.359	154.602	155.079	148.843	10.866	7,86

Število moškega goveda je v zadnjih 5 letih v Sloveniji naraslo za skoraj 8 %, na Primorskem pa za dobre 4 % (Preglednica 7). To kaže, da se obseg pitanja praktično ni povečal; niti v Sloveniji, niti na Primorskem.

Preglednica 8: Število ženskih živali (Register govedi, 2009)

EU / leto	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	razlika	razlika (%)
AJDOVŠČINA	2.713	2.686	2.645	2.560	2.645	2.660	2.712	-1	-0,04
IDRIJA	4.543	4.395	4.453	4.492	4.441	4.428	4.376	- 167	- 3,68
ILIRSKA BISTRICA	1.612	1.617	1.617	1.712	1.699	1.685	1.669	57	3,54
IZOLA	5	5	4	8	3	1	3	- 2	- 40,00
KOPER	253	232	243	240	236	248	262	9	3,56
NOVA GORICA	1.138	1.196	1.206	1.211	1.163	1.146	1.151	13	1,14
PIRAN	25	25	24	30	20	23	25	0	0,00
POSTOJNA	3.436	3.348	3.396	3.660	3.693	3.580	3.531	95	2,76
SEŽANA	1.374	1.380	1.414	1.365	1.404	1.367	1.455	81	5,90
TOLMIN	4.882	4.708	4.647	4.684	4.625	4.669	4.685	- 197	- 4,04
Skupaj	19.981	19.592	19.649	19.962	19.929	19.807	19.869	- 112	- 0,56
SLOVENIJA	331.615	329.085	327.187	328.501	323.337	318.915	318.121	- 13.494	- 4,07

Preglednica 8 prikazuje, da je tudi število ženskih živali ostalo med leti 2003 in 2009 praktično nespremenjeno. Za to obdobje nas je zanimalo tudi gibanje števila različno starih živali (preglednice 9, 10 in 11).

Preglednica 9: Število živali do enega leta (Register govedi, 2009)

UE / leto	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	razlika	razlika (%)
AJDOVŠČINA	1.737	1.731	1.741	1.688	1.647	1.745	1.850	- 1.408	- 43,22
IDRIJA	1.965	1.913	1.948	1.936	1.963	1.998	1.839	- 1.825	- 49,81
ILIRSKA BISTRICA	728	722	753	821	748	717	706	- 413	- 36,91
KOPER	161	169	159	166	148	155	163	2	1,24
NOVA GORICA	676	691	693	526	534	672	713	- 437	- 38
POSTOJNA	1.610	1.366	1.605	1.637	1.585	1.693	1.472	- 1.193	- 44,77
SEŽANA	820	742	864	783	801	823	873	- 629	- 41,88
TOLMIN	1.746	1.712	1.716	1.754	1.764	1.799	1.640	- 1.582	- 49,1
Skupaj	9.443	9.046	9.479	9.311	9.190	9.602	9.256	187	- 2,02
SLOVENIJA	102.659	104.808	109.891	106.246	104.929	111.451	110.536	7.877	7,67

Število govedi do enega leta se je v Sloveniji povečalo za skoraj 8 %, medtem ko se je na Primorskem v letih od 2003 do 2009 povečal le za 2 % (Preglednica 9). Leta 2003 je bilo 9.400 telet pri 10.450 kravah, pri čemer je bila plodnost 90 %, leta 2008 pa je bilo 9.602 teleti pri 10.494 kravah, kar kaže na 91 % plodnost.

Preglednica 10: Število živali 1 – 2 leti starosti (Register govedi, 2009)

UE / leto	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	razlika	razlika (%)
AJDOVŠČINA	1.748	1.509	1.534	1.567	1.600	1.575	1.609	- 139	- 7,95
IDRIJA	1.699	1.617	1.654	1.662	1.604	1.648	1.730	31	1,82
ILIRSKA BISTRICA	391	400	387	446	456	471	432	41	10,49
KOPER	98	99	112	104	95	109	126	28	28,57
NOVA GORICA	474	565	459	609	662	536	461	- 13	- 2,74
POSTOJNA	1.055	1.160	993	1.253	1.271	1.099	1.249	194	18,39
SEŽANA	682	606	670	654	754	610	660	- 22	- 3,23
TOLMIN	1.476	1.442	1.517	1.505	1.451	1.399	1.484	8	0,54
Skupaj	7.623	7.398	7.326	7.800	7.893	7.447	7.751	128	1,68
SLOVENIJA	111.099	110.972	117.233	235.136	125.883	123.254	120.811	9.712	8,74

Število živali od enega do dveh let se je povsod povečalo, v Sloveniji le za 8 %, na Primorskem pa za 2 %. Število je za nekaj odstotkov padlo v Ajdovščini, Novi Gorici in Sežani, drugod se je malce povečalo. Največji porast je bil v Kopru, vendar je to zanemarljivo, saj gre za majhne vrednosti (preglednica 10).

Preglednica 11: Živali nad 2 leti (Register govedi, 2009)

UE / leto	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	razlika	razlika (%)
AJDOVŠČINA	1.310	1.298	1.526	1.475	1.546	1.594	1.600	290	18,13
IDRIJA	2.625	2.586	2.989	2.995	2.964	2.881	2.861	236	8,25
ILIRSKA BISTRICA	1.000	1.014	1.109	1.090	1.115	1.124	1.151	151	15,10
IZOLA	2	2	3	5	2	0	0	- 2	- 100
KOPER	136	125	147	146	146	142	151	15	9,93
NOVA GORICA	641	674	767	778	763	744	780	139	17,82
PIRAN	20	19	19	20	11	13	12	- 8	- 40,00
POSTOJNA	1.997	1.937	2.319	2.394	2.363	2.349	2.374	377	15,88
SEŽANA	730	765	928	878	869	898	949	219	23,08
TOLMIN	34	2.602	3.076	3.064	3.015	3.088	3.074	3.040	98,89
Skupaj	8.495	11.022	12.883	12.845	12.794	12.833	12.952	4.457	34,41
SLOVENIJA	218.088	218.073	213.660	211.922	204.708	202.390	200.712	- 834	- 0,38

Podatki v preglednicah 9, 10 in 11 kažejo, da se število goveda v obdobju od 2003 do 2009 ni bistveno spreminjalo. Največji porast je opazen pri reji živali starejših od dveh let, kar pa je mogoče pripisati kasnejšemu pripustu telic v čredah krav do jilj in uvajanju pašne reje volov.

4.3.2 Število goveda po kategorijah

Analizirali smo tudi podatke o številu krav in skupnem številu goveda v Primorskih upravnih enotah, saj zanesljivih podatkov o posameznih kategorijah za pretekla leta ni. V analizo smo tako vključili podatke KISa o številu kontroliranih krav ter številu goveda, za primerjavo pa še število goveda po podatkih iz SIRa.

Preglednica 12: Število goveda po kategorijah na Primorskem in skupno število goveda (Register govedi, 2009; Perpar, 2009, Rezultati kontrole ... 2002 - 2009)

Kategorija / leto	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Razlika	%
govedo < 12 mes	7.396	7.262	6.964	8.067	8.365	8.539	8.600	1.204	16,28
krave	11.091	10.450	10.403	10.489	10.389	10.467	10.494	-597	-5,38
telice 12-24 mes	3.404	3.272	2.915	3.239	3.051	3.082	3.441	37	1,09
telice > 24 mes	1.871	1.532	1.686	1.732	2.036	2.048	1.801	-70	-3,74
biki 12-24 mes	3.863	3.085	3.278	4.003	3.770	4.028	4.197	334	8,65
biki > 24 mes	777	439	441	595	494	570	564	-213	-27,41
plemenski biki	56	66	70	66	85	105	109	53	94,64
Skupaj KIS	28.458	26.106	25.757	28.191	28.190	28.839	29.206	748	2,63
Skupaj SIR		29.693	29.432	29.688	29.956	29.877	29.882		

Telice – živali ženskega spola, starejše od enega leta, ki še niso bile osemenjene; plemenske telice – telice, ki so že bile osemenjene

Preglednica 12 kaže, da je velik del govedi vključen v kontrole proizvodnje in porekla, zato lahko za analizo mirno uporabimo podatke iz podatkovne zbirke KISa. V obdobju med leti 2002 in 2008 je število goveda naraslo in vedno večji delež živali je vključenih v kontrole

proizvodnje. V tem obdobju redijo na Primorskem 5 % manj krav in za 27 % manj bikov starejših od dveh let. 95 % več plemenskih bikov kaže na povečanje števila naravnih pripustov. To je povezano s širjenjem reje dojilj.

4.4 KONTROLA POREKLA

V Sloveniji je velik del kmetij vključenih v vsaj eno kontrolo pod okriljem Kmetijsko gozdarske zbornice Slovenije, kar je razvidno iz preglednice 13. Kontrole izvaja Primorski Kmetijsko gozdarski zavod Nova Gorica. Govedo je vključeno v kontrolo prireje mesa in mleka (A) ter istočasno tudi v kontrolo porekla (Z). Kontrolo porekla izvajajo iz preprostega razloga zato, da preprečujejo parjenje v sorodstvu.

Pri preverjanju porekla upoštevajo podatke iz zootehniške dokumentacije in pregledajo zunanost goveda ter izvedejo biološki test z opisom vseh pomembnejših lastnosti goveda (prirojenih napak, oceno omišičenosti, izraženosti telesne dolžine in širine, globine in oblike telesa, oceno stoje, obsega prsi idr.) (Čepon in sod., 2006).

Podatke o številu govedi v kontroli porekla in proizvodnje smo pridobili v Poročilih o delu Govedorejske službe Slovenije, od leta 2002 pa v Poročilih o delu Kmetijskega inštituta Slovenije.

Preglednica 13: Število govedi vključenih v kontroli proizvodnje in porekla na Primorskem (Poročilo o izvršitvi ... 1989, 1991, 1992, 1993, 1996)

Kontrola / leto	1979	1988	1990	1991	1992	1995	Razlika	%
A	13.883	7.193	6.684	6.507	6.579	6.474	-7.409	-53,37
Z	3.639	9.199	8.819	7.995	7.552	4.910	1.271	34,93
A+Z	17.522	16.392	15.503	14.502	14.131	11.384	-6.138	-35,03

Število živali vključenih v kontroli proizvodnje in porekla se je z leti manjšal sorazmerno s padanjem števila govedi (primerjava preglednice 13 in 4). V letu 1991 je bilo v kontrolo proizvodnje in porekla vključenih le 43 % kmetij na Primorskem.

Preglednica 14: Število krav vključenih v kontrolo (A+Z) na Primorskem (Rezultati kontrole ..., 2003-2010; Perpar, 2009)

Kategorija/leto	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Razlika	%
MOLZNICE	6.852	6.451	6.019	5.978	5.655	5.584	5.473	5.268	-1.584	-23,12
DOJILJE	4.239	3.999	4.384	4.511	4.734	4.883	5.021	5.318	1.079	25,45
SKUPAJ	11.091	10.450	10.403	10.489	10.389	10.467	10.494	10.586	-505	-4,55

Od leta 1979 do leta 1995 je na Primorskem število krav v kontroli proizvodnje in porekla precej padla (preglednica 13). Po letu 1995 je število krav v kontroli precej stabilno. Za to stabilnost gre zahvala povečevanju števila dojilj, ki uspešno nadomeščajo zmanjševanje števila molznic.

4.4.1 Kontrola porekla v čredah krav dojlj

Podatki o številu krav, vključenih v kontrolo porekla po upravnih enotah, se ponekod malo razlikujejo, vendar prihaja do tega zaradi prekrivanja upravnih enot in Kmetijsko gozdarskih zavodov. Nekatera naselja sodijo v primorske upravne enote, vendar zanje skrbi Kmetijsko gozdarski zavod Ljubljana.

Preglednica 15: Kontrola porekla (Z) v čredah krav dojlj na Primorskem (Perpar, 2009)

UE / leto	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Razlika	%
AJDOVŠČINA	489	428	443	457	464	474	482	-7	- 1,43
IDRIJA	1.072	1.012	1.026	1.062	1.067	1.077	1.066	-6	- 0,56
IL.BISTRICA	693	671	734	725	753	743	765	72	10,39
KOPER	91	78	90	95	96	90	93	2	2,20
N.GORICA	361	341	318	324	318	326	360	-1	- 0,28
POSTOJNA	640	649	727	749	808	842	886	246	38,44
SEŽANA	330	281	422	441	469	488	557	227	68,79
TOLMIN	528	531	614	644	748	826	804	276	52,27
SKUPAJ	4.204	3.991	4.374	4.497	4.723	4.866	5.013	809	19,24

Število dojlj se je v kontroli porekla (Z) v zadnjih šestih letih povečalo za 19 % (preglednica 15). Število dojlj se je za manj kot odstotek zmanjšalo v Ajdovščini, Idriji in Novi Gorici, povsod drugje so ga povečali.

Spreminjala se je tudi pasemska struktura krav dojlj vključenih v kontrolo porekla (preglednica 16).

Preglednica 16: Kontrola porekla (Z) v čredah krav dojlj na Primorskem po pasmah (Perpar, 2009)

Pasma / leto	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Razlika	%
RJ	2.052	1.778	1.741	1.515	1.373	1.154	965	-1.087	-52,97
LS	1.312	1.304	1.516	1.641	1.749	1.852	1.908	596	45,43
ČB	33	26	34	27	29	24	18	-15	-45,45
CK	4	20	30	32	45	69	74	70	1750,00
CHA+LIM	141	169	173	192	217	249	294	153	108,51
OST	662	694	880	1090	1310	1518	1754	1.092	164,95
SKUPAJ	4.204	3.991	4.374	4.497	4.723	4.866	5.013	809	19,24

V čredah krav dojlj so v zadnjih letih močno spremenili pasemsko strukturo (preglednica 16). Za več kot 50 % so zmanjšali število dojlj rjave pasme, za skoraj polovico so povečali število krav lisaste pasme. Te so sedaj med dojljami najštevilčnejše in predstavljajo že 40 % vseh dojlj. Močno se je povečalo tudi število krav križank. Skupaj z lisastimi dojljami predstavljajo že preko 70 % vseh dojlj.

V različnih upravnih enotah so pasemske spremembe različne. V vseh upravnih enotah se hitro zmanjšuje število dojilj rjave pasme, skoraj v vseh pa povečuje število dojilj lisaste pasme in dojilj križank, ki so v preglednicah 17 in 18 označene z besedo ostale.

Preglednica 17: Kontrola porekla (Z) v čredah krav dojilj po Primorskih upravnih enotah (1.del – mlečne pasme in kombinirane pasme) (Perpar, 2009)

UE	pasma	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Razlika	%
AJDOVŠČINA	RJ	288	237	228	191	157	123	81	-207	-71,88
	LS	156	139	172	230	265	304	359	203	130,13
	ČB	7	5	7	7	8	7	4	-3	-42,86
IDRIJA	RJ	287	235	220	195	159	130	120	-167	-58,19
	LS	543	535	532	536	551	536	507	-36	-6,63
	ČB	7	5	7	7	8	7	4	-3	-42,86
ILIRSKA BISTRICA	RJ	432	397	383	335	312	269	231	-201	-46,53
	LS	181	188	238	259	286	305	319	138	76,24
	ČB	1	0	2	2	2	1	0	-1	-100,00
KOPER	RJ	50	42	35	31	24	19	12	-38	-76,00
	LS	22	19	30	30	32	28	30	8	36,36
	ČB	0	0	1	1	1	0	0	0	0,00
NOVA GORICA	RJ	201	173	152	126	108	91	89	-112	-55,72
	LS	40	33	34	39	25	34	33	-7	-17,50
	ČB	2	2	2	3	2	2	1	-1	-50,00
POSTOJNA	RJ	311	286	271	231	219	180	150	-161	-51,77
	LS	178	202	251	271	301	327	345	167	93,82
	ČB	12	9	6	3	4	3	1	-11	-91,67
SEŽANA	RJ	195	142	182	159	141	112	100	-95	-48,72
	LS	73	74	122	127	138	135	156	83	113,70
TOLMIN	RJ	288	266	270	247	253	230	182	-106	-36,81
	LS	119	114	137	149	151	183	159	40	33,61
	ČB	4	5	9	4	4	4	8	4	100,00
SKUPAJ		3.397	3.108	3.291	3.183	3.151	3.030	2.891	-506	-14,90

RJ – rjava pasma, LS – lisasta pasma, ČB – črnobela pasma

Na Primorskem je med leti 2002 in 2008 število krav mlečnih pasem v čredah krav dojilj močno padlo (preglednica 17). Tako črno belo pasmo redijo v čredah krav dojilj le malokje, močno pa je naraslo število lisastih krav v upravnih enotah na Primorskem, razen v Idriji in Novi Gorici.

Preglednica 18: Kontrola porekla (Z) v čredah krav dojlj po Primorskih upravnih enotah (2.del – mesne in kombinirane pasme) (Perpar, 2009)

UE	pasma	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Razlika	%
AJDOVŠČINA	CK	1	2	2	3	4	6	5	4	400
	CHA+LIM	10	13	1	3	8	9	8	-2	-20
	OST	10	13	1	3	8	9	8	-2	-20
IDRIJA	CK	1	2	3	4	3	3	5	4	400
	CHA+LIM	4	3	3	3	3	4	3	-1	-25
	OST	231	198	219	264	302	357	396	165	71,43
ILIRSKA BISTRICA	CK	1	2	2	1	1	0	0	-1	-100
	CHA+LIM	1	1	1	1	1	6	14	13	1300
	OST	77	73	94	109	130	146	178	101	131,17
KOPER	CHA+LIM	0	0	0	0	0	15	18	18	100
	OST	12	10	13	18	22	28	33	21	175
NOVA GORICA	CK	0	0	1	1	1	1	2	2	100
	CHA+LIM	15	8	7	7	12	7	14	-1	-6,67
	OST	44	49	53	71	89	107	130	86	195,45
POSTOJNA	CHA+LIM	5	5	5	3	5	12	12	7	140
	OST	110	89	114	138	168	208	251	141	128,18
SEŽANA	CK	0	0	0	0	0	11	14	14	100
	CHA+LIM	1	0	0	0	2	8	9	8	800
	OST	54	51	88	111	108	162	205	151	279,63
TOLMIN	CK	1	14	22	23	36	48	48	47	4700
	CHA+LIM	11	10	9	14	22	33	44	33	300
	OST	105	98	137	165	228	298	329	224	213,33
SKUPAJ		694	641	775	942	1.153	1.478	1.726	1.032	148,7

CK – cika, CHA + LIM – krave šarole + limuzin, OST – krave ostalih pasem in križanke

Zanimivo je, da se je v zadnjih letih praktično povsod povečevalo število krav avtohtone cikaste pasme, ki je zaradi nezahtevnosti zelo priljubljena kot dojlja na strmih primorskih pašnikih (preglednica 18).

4.4.2 Kontrola porekla v čredah krav molznic

Število molznic vključenih v kontrolo porekla se je v primorskih upravnih enotah med leti 2002 in 2008 zmanjšalo za 20 % (preglednica 19).

Preglednica 19: Kontrola porekla (Z) v čredah krav molznic na Primorskih upravnih enotah (Perpar, 2009)

UE	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Razlika	%
AJDOVŠČINA	803	762	707	711	709	715	745	-58	-7,22
IDRIJA	1.470	1.407	1.403	1.355	1.245	1.251	1.228	-242	-16,46
IL.BISTRICA	329	314	268	264	230	223	222	-107	-32,52
KOPER	60	61	43	40	43	34	35	-25	-41,67
N.GORICA	347	339	307	323	286	294	268	-79	-22,77
POSTOJNA	1.384	1.227	1.166	1.241	1.224	1.175	1.116	-268	-19,36
SEŽANA	407	354	233	226	204	191	167	-240	-58,97
TOLMIN	2.051	1.987	1.878	1.816	1.714	1.702	1.684	-367	-17,89
SKUPAJ	6.851	6.451	6.005	5.976	5.655	5.585	5.465	-1.386	-20,23

Število molznic je padlo v vseh upravnih enotah na Primorskem. Močno je upadlo predvsem na območju Ilirske Bistrice, Kopa in Sežane ter zanimivo tudi Tolmina. Delno ta padec nadomešča porast števila dojilj (preglednica 18).

Analizirali smo pasemsko strukturo krav molznic na Primorskem (preglednica 20).

Preglednica 20: Kontrola porekla (Z) v čredah krav molznic na Primorskem po pasmah (Perpar 2009)

PASMA	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Razlika	%
RJ	4.402	4.170	3.878	3.722	3.467	3.318	3.154	-1.248	-28,35
LS	686	652	593	634	579	602	647	-39	-5,69
ČB	1.293	1.139	1.139	1.189	1.187	1.167	1.109	-184	-14,23
CK	1	5	8	9	8	9	12	11	1.100,00
CHA+LIM	3	1	1	1	2	6	0	-3	-100,00
OST	466	484	386	421	412	483	543	77	16,52
SKUPAJ	6.851	6.451	6.005	5.976	5.655	5.585	5.465	-1.386	-20,23

RJ – rjava pasma, LS- lisasta, ČB- črnobela, CK – cika, CHA + LIM – šarole + limuzin, OST – krave ostalih pasem in križanke

Podobno kot pri dojiljah, je tudi pri molznicah v letih 2002 do 2008 več križank in cik (preglednica 20). Število cikastih molznic se je povečalo celo za 11-krat. Najbolj se je zmanjšalo število rjavih krav. Iz preglednic 16 in 20 lahko sklepamo, da se bo nadaljeval trend nadomeščanja molznic z dojiljami na Primorskem. Kako se je število molznic po pasmah spreminjalo v primorskih upravnih enotah smo prikazali v preglednici 21.

Preglednica 21: Kontrola porekla (Z) v čredah krav molznic na Primorskem (Perpar, 2009)

UE	PASMA	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Razlika	%
AJDOVŠČINA	RJ	599	567	522	507	484	477	484	-115	-19,20
	LS	60	55	51	57	60	54	61	1	1,67
	ČB	69	67	72	75	84	95	90	21	30,43
	OST	75	73	62	72	81	89	110	35	46,67
IDRIJA	RJ	836	804	806	762	708	682	622	-214	-25,60
	LS	351	328	321	316	281	293	306	-45	-12,82
	ČB	150	147	161	161	148	149	140	-10	-6,67
	CK	0	3	3	3	0	1	1	1	100,00
	OST	133	125	112	113	108	126	159	26	19,55
ILIRSKA BISTRICA	RJ	244	226	202	185	163	152	147	-97	-39,75
	LS	66	70	56	64	58	62	63	-3	-4,55
	ČB	7	7	4	3	2	1	2	-5	-71,43
	OST	12	11	6	12	7	8	10	-2	-16,67
KOPER	RJ	40	40	27	26	28	23	27	-13	-32,50
	LS	4	5	3	2	3	5	3	-1	-25,00
	ČB	4	2	2	3	2	1	2	-2	-50,00
	OST	12	14	11	9	10	5	3	-9	-75,00
NOVA GORICA	RJ	321	316	283	295	257	244	215	-106	-33,02
	LS	7	4	6	5	5	10	14	7	100,00
	ČB	2	1	0	0	0	0	0	-2	-100,00
	OST	17	18	18	23	24	40	39	22	129,41
POSTOJNA	RJ	460	432	388	383	356	317	278	-182	-39,57
	LS	47	44	49	78	71	72	73	26	55,32
	ČB	825	685	666	706	702	680	650	-175	-21,21
	OST	52	66	63	74	95	106	115	63	121,15
SEŽANA	RJ	288	239	178	167	147	126	109	-179	-62,15
	LS	73	64	30	29	27	29	26	-47	-64,38
	ČB	5	4	6	4	6	5	4	-1	-20,00
	OST	41	47	19	26	24	31	28	-13	-31,71
TOLMIN	RJ	1.614	1.546	1.472	1.397	1.324	1.297	1.272	-342	-21,19
	LS	78	82	77	83	74	77	101	23	29,49
	ČB	231	226	228	237	243	236	221	-10	-4,33
	CK	1	2	5	6	8	8	11	10	1000,00
	CHA+LIM	3	1	1	1	2	6	0	-3	-100,00
	OST	124	130	95	92	63	78	79	-45	-36,29
SKUPAJ		6.851	6.451	6.005	5.976	5.655	5.585	5.465	-1.386	-20,23

RJ – rjava pasma, LS- lisasta, ČB- črnobela, CK – cika, CHA + LIM – šarole + limuzin, OST – krave ostalih pasem in križanke

Število molznic je padlo v vseh Primorskih upravnih enotah (preglednica 21) in pri večini pasmem. Številčno se je največ zmanjšalo število krav rjave pasme. Na Primorskem je močno padlo število molznic črnobelega pasme, verjetno ker krma na Primorskem ne zadošča potrebam te pasme in se da več mleka in boljšega dobiti s kravami lisaste pasme.

4.4.3 Kontrola proizvodnje

Kontrola proizvodnje zajema kontrolo prireje mleka in mesa (kontrola A). Opravlja jo Govedorejska služba Slovenije preko Kmetijsko gozdarske zbornice Slovenije. Območni zavodi Kmetijsko gozdarske zbornice Slovenije izvajajo kontrolo na svojem območju., podatke pa obdela Kmetijski inštitut Slovenije.

Kontrolo prireje mleka (kontrola AT) izvajajo po referenčni metodi AT4 mednarodnega komiteja za kontrolo prireje (ICAR). Kontrolo opravljajo enkrat mesečno pri vseh kravah na kmetijskem gospodarstvu in sicer v intervalu med 22 in 37 dni. Pri kontroli izmerijo količino namolženega mleka, jo zapišejo in odvzamejo vzorec za analizo mleka. V poročilu so zapisani osnovni podatki o številu živali in čredah, ki jih spremlja Govedorejska služba Slovenije, vpisani so tudi podatki o osemenitvah in rezultati kontrole prireje mleka. Enkrat letno v poročilu podajo vse laktacije posameznih krav ter rezultate v standardni laktaciji (305 dni).

Rezultati, pridobljeni iz kontrole proizvodnje in drugih kontrol, služijo za potrebe izvajanja rejskega programa in sicer za vrednotenje genetskih vrednosti, spremljanje in analizo fenotipskih sprememb, vrednotenje učinkov selekcije itd. (Pravilnik ..., 2009).

Ker je bilo leta 2008 kar 95 % kmetij vključenih v vsaj eno kontrolo, lahko povzamemo rezultate Kmetijskega inštituta in primerjamo gibanje števila goveda tudi na osnovi rezultatov kontrol.

Preglednica 22: Število kmetij vključenih v kontrole proizvodnje na Primorskem (Perpar, 2009)

UE	2003	2004	2005	2006	2007	2008	razlika	%
AJDOVŠČINA	623	581	621	597	559	529	-94	-15,09
ILIRSKA BISTRICA	425	408	388	364	351	341	-84	-19,76
IDRIJA	832	729	795	760	737	717	-115	-13,82
IZOLA	4	6	6	7	3	5	1	20,00
KOPER	119	113	114	106	90	86	-33	-27,73
NOVA GORICA	372	352	335	301	267	253	-119	-31,99
PIRAN	12	15	12	12	11	10	-2	-16,67
POSTOJNA	455	431	417	400	388	372	-83	-18,24
SEŽANA	483	443	439	392	364	343	-140	-28,99
TOLMIN	834	784	740	680	650	620	-214	-25,66
SKUPAJ	4.159	3.862	3.867	3.619	3.420	3.276	-883	-21,23

V zadnjih letih se je zmanjšalo število kmetij, vključenih v kontrolo proizvodnje (preglednica 22), na Primorskem za 21 %. V skoraj vseh primorskih upravnih enotah je trend padanja enak.

4.4.4 Kontrola prireje mesa

Ob uvajanju kontrole prireje mesa oziroma kontrole v čredah krav dojlj so tehtali le živali v plemenskih čredah šarole in limuzin pasem, zadnjih nekaj let pa tehtajo tudi živali drugih pasem in križank. Vedno spremljajo kravo s teletom. Tele stehtajo trikrat – ob rojstvu, v tretjem mesecu starosti in ob odstavitvi. Zbrani podatki so osnova za izračun plemenskih vrednosti za pitovne in maternalne lastnosti in načrtovanje razvoja reje krav dojlj. Vpeljano je tudi mednarodno primerljivo ocenjevanje zunanosti mesnih pasem (Pravilnik ..., 2009).

Preglednica 23: Število krav vključenih v kontrolo prireje mesa (A) na Primorskem (Perpar, 2009)

UE	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Razlika	%
AJDOVŠČINA	16	24	37	23	17	17	19	3	18,75
IDRIJA	0	94	103	111	87	67	58	-36	-38,30
ILIRSKA BISTRICA	0	56	62	74	77	57	63	7	12,50
KOPER	7	7	11	15	17	0	0	-7	-100,00
N.GORICA	60	77	70	78	82	85	91	31	51,67
POSTOJNA	25	86	108	131	133	137	148	123	492,00
SEŽANA	7	35	98	124	153	102	119	84	240,00
TOLMIN	0	38	45	60	68	38	40	2	5,26
SKUPAJ	115	417	534	616	634	503	538	423	367,83

V letih 2002 do 2008 se je povečalo število dojlj v kontroli prireje mesa na Primorskem (preglednica 23). Število dojlj so zmanjšali le v Idriji in na Obali. Na Primorskem se je v tem času v kontrolo prireje mesa vključilo več kot 3-krat toliko živali kot jih je bilo leta 2002. Če pa primerjamo ta podatek s podatki o kontroli porekla (preglednici 17 in 18) ugotovimo, da je v kontrolo prireje mesa vključenih manj kot 10 % dojlj. V preglednici 24 je prikazano število krav dojlj po upravnih enotah Primorske.

Preglednica 24: Število krav vključenih v kontrolo prireje mesa (A) po Primorskih upravnih enotah (Perpar, 2009)

UE	PASMA	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Razlika	%
AJDOVŠČINA	RJ	5	5	3	3	3	2	-3	-60,00
	CHA+LIM	8	22	12	8	8	10	1	25,00
	OST	11	10	8	6	6	7	0	-36,36
IDRIJA	RJ	20	19	16	11	9	9	-11	-55,00
	LS	40	40	40	29	15	16	-24	-60,00
	CHA+LIM	5	5	11	11	10	7	2	40,00
	OST	29	39	44	36	33	26	-3	-10,34
ILIRSKA BISTRICA	RJ	28	30	29	31	24	22	-6	-21,43
	LS	18	20	29	25	18	19	1	5,56
	OST	10	12	16	21	15	22	12	120,00
KOPER	CHA+LIM	7	9	12	14	0	0	-7	-100,00
	OST	0	2	3	3	0	0	0	0,00
NOVA GORICA	RJ	1	1	1	1	1	1	0	0,00
	CHA+LIM	73	66	73	77	78	85	32	16,44
	OST	3	3	4	4	6	5	-1	66,67
POSTOJNA	RJ	13	12	13	12	10	9	-4	-30,77
	LS	12	14	14	15	14	12	11	0,00
	ČB	3	2	1	1	1	0	0	-100,00
	CHA+LIM	24	27	31	31	31	35	17	45,83
	OST	34	53	72	74	81	92	86	170,59
SEŽANA	RJ	20	27	24	28	21	20	0	0,00
	LS	1	41	56	45	21	26	25	2.500,00
	CHA+LIM	8	10	10	10	16	20	12	150,00
	OST	6	20	34	70	44	53	47	783,33
TOLMIN	RJ	13	11	14	7	4	2	-11	-84,62
	LS	1	4	4	7	4	4	3	300,00
	CHA+LIM	4	8	12	13	12	15	11	275,00
	OST	20	22	30	41	18	19	-1	-5,00
SKUPAJ		417	534	616	634	503	538	423	29,02

RJ – rjava pasma, LS- lisasta, ČB- črnobela, CK – cika, CHA + LIM – šarole + limuzin, OST – krave ostalih pasem in križanke

Lisasto pasmo so skoraj v vseh Primorskih občinah vključili v A kontrolo prireje mesa šele leta 2003, ko so v Idriji redili 40, Ilirski Bistrici 18, Postojni 12 in Tolmin ter Sežani eno kravo. Leta 2005 je prevladovala Sežana s kar 56 živalmi lisaste pasme.

Posebej smo po upravnih enotah analizirali število šarole in limuzin krav, ki pa smo jih v preglednici 24 združili, ker sta obe pasmi izrazito mesni pasmi. Limuzin pasme ni v A kontrolo vključene v Koprno, Novi Gorici in Postojni. Število je tudi v ostalih upravnih enotah majhno. Največ so jih redili leta 2005 in sicer v Idriji 11, Ajdovščini 10 in Sežani 1. V Tolminu in Ilirski Bistrici so jih največ redili leta 2006 in sicer v Tolminu 7 in Ilirski Bistrici 3. V letu 2008 so redili 10 živali limuzin pasme v Ajdovščini, Idriji 7, vse ostale upravne enote so imele bistveno manjše število živali vključenih v kontrolo prireje mesa.

Šarole krav redijo največ v novi Gorici, kjer je v kontrolo prireje mesa vključenih kar 53 živali. Bistveno manj je bilo v letu 2008 živali v Postojni, 35, v Sežani 19, Tolminu 12, drugje leta 2008 ni bilo več limuzin pasme vključene v kontrolo prireje mesa.

V kontrolo prireje mesa je vključenih največ živali ostalih pasem oziroma križancev. Največ jih je v Postojni, kar 92 živali, sledi ji Sežana z 53 živalmi, Idrija s 26-imi, Ilirska Bistrica z 22-imi in Tolmin z 19-imi. V Ajdovščini in Novi Gorici je bilo v kontrolo prireje mesa vključenih leta 2008 le 7 oziroma 5 krav ostalih pasem.

Skupno je v kontrolo prireje mesa vključenih največ živali v Postojni, kar 160, manj v Sežani, 53, v Novi Gorici je v kontrolo vključenih 91 živali, Ilirski Bistrici 63, Idriji 58, na Tolminskem 40, Ajdovščini 19, v Obalnih občinah ni v letu 2008 vključene nobene živali v kontrolo prireje mesa.

Na Primorskem se je število vključenih krav v kontrolo prireje mesa v zadnjih letih povečalo za 22 %. Največ kontroliranih krav je križank, na drugem mestu pa so šarole in limuzin krave. Teh je največ v upravni enoti Nova Gorica.

Analizirali smo tudi velikost kmetij, ki redijo dojitelj vključene v kontrolo porekla in proizvodnje (preglednica 25).

Preglednica 25: Velikost čred krav dojitelj vključenih v kontrole (A+Z) (Rezultati kontrole ..., 2002 - 2010)

Velikost črede	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
<2	1.480	1.371	1.388	1.286	1.221	1.078	1.069
3-9	415	381	418	428	464	483	468
10-19	27	30	37	44	41	56	56
20-29	6	3	7	9	10	13	17
30-49	0	2	2	2	5	6	7
>50	1	1	0	1	1	1	1
SKUPAJ KMETIJ	1.929	1.788	1.852	1.770	1.742	1.637	1.618

Iz preglednice 25 je razvidno, da je na Primorskem še vedno precej kmetij, ki redijo manj kot 10 živali. Preko 90 % krav je v čredah manjših od 10 krav, večina kmetij redi le 1 – 2 kravi.

4.4.5 Kontrola prireje mleka

Kontrolo prireje mleka izvajajo že od leta 1904, ko so jo prvič izvedli v Mariboru. Po letu 1980 se je intenzivneje uveljavljala. Tudi v Sloveniji gre za mesečno kontrolo mleka posameznih krav molznic na kmetiji, ki je vključena v kontrolo prireje mleka. Kontrola se na kmetiji izvaja enkrat v mesecu izmenjujoče pri večerni oziroma jutranji molži.

Kontrola poteka v več fazah in sicer najprej na kmetiji sami, kjer stehajo namolženo mleko in odvzamejo vzorec mleka za analizo vsake posamezne krave. Nato gre to mleko v analizo v laboratorij območnega KGZ. Podatki o analizi in kontroli gredo na KIS in BF- Oddelek za zootehniko, ki dobljene podatke obdelajo in naredijo mesečni izpis mlečne kontrole, ki ga dobi rejec (Klopčič, 1996).

Preglednica 26: Število krav vključenih v kontrolo prireje mleka na Primorskem (Perpar, 2009)

UE	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Zmanjšanje	%
AJDOVŠČINA	677	654	631	641	647	643	623	54	7,98
IDRIJA	1.266	1.231	1.217	1.133	1.070	1.054	1.035	231	18,25
IL.BISTRICA	244	227	222	216	210	202	199	45	18,44
KOPER	39	37	36	35	39	31	35	4	10,26
N.GORICA	256	255	215	212	197	196	196	60	23,44
POSTOJNA	1.291	1.103	1.118	1.150	1.141	1.095	1.083	208	16,11
SEŽANA	349	317	216	177	171	163	145	204	58,45
TOLMIN	1.694	1.660	1.646	1.583	1.539	1.520	1.523	171	10,09
SKUPAJ	5.816	5.484	5.301	5.147	5.014	4.904	4.839	977	16,80

V zadnjih letih se je število krav molznic vključenih v kontrolo prireje mleka na Primorskem zmanjšalo za 16 %. Največ molznic so opustili v Sežani (58 %), manj v Novi Gorici (23 %). Najmanj se je spremenilo število molznic v Ajdovščini. Pri primerjanju preglednic 4, 22 in 25 lahko ugotovimo, da je povsod število dojilj naraslo, število molznic in skupno število goveda je padlo, razen v Postojni. Tu je število goveda naraslo na račun dojilj, katerih število se je povečalo skoraj za 5-krat.

Analizirali smo pasemsko strukturo krav molznic po posameznih upravnih enotah na Primorskem (preglednica 27).

Preglednica 27: Pasemska struktura krav vključenih v kontrolo prireje mleka po primorskih upravnih enotah (Perpar, 2009)

UE	PASMA	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	Razlika	%
AJDOVŠČINA	RJ	515	496	472	468	457	441	425	-90	-17,48
	LS	40	43	39	46	49	42	43	3	7,50
	ČB	66	62	71	73	84	95	88	22	33,33
	OST	56	53	49	54	57	65	67	11	19,64
IDRIJA	RJ	747	731	707	648	608	581	550	-197	-26,37
	LS	276	260	262	250	243	252	248	-28	-10,14
	ČB	144	141	155	149	137	137	129	-15	-10,42
	CK	0	3	3	3	0	0	0	0	0,00
	OST	99	96	90	83	82	84	108	9	9,09
ILIRSKA BISTRICA	RJ	170	154	166	156	151	140	129	-41	-24,12
	LS	59	60	48	51	52	55	62	3	5,08
	ČB	7	7	4	3	2	1	2	-5	-71,43
	OST	8	6	4	6	5	6	6	-2	-25,00
KOPER	RJ	22	20	22	23	27	23	27	5	22,73
	LS	2	2	1	1	2	3	3	1	50,00
	ČB	4	2	2	3	2	1	2	-2	-50,00
	OST	11	13	11	8	8	4	3	-8	-72,73
NOVA GORICA	RJ	241	239	204	198	185	173	168	-73	-30,29
	LS	1	1	3	2	0	5	5	4	400,00
	ČB	2	1	0	0	0	0	0	-2	-100,00
	OST	12	14	8	12	12	18	23	11	91,67
POSTOJNA	RJ	393	362	352	329	317	283	265	-128	-32,57
	LS	31	27	40	56	49	53	64	33	106,45
	ČB	823	657	666	705	699	678	650	-173	-21,02
	OST	44	57	60	60	76	81	104	60	136,36
SEŽANA	RJ	250	215	167	138	127	112	100	-150	-60,00
	LS	61	56	26	19	23	25	24	-37	-60,66
	ČB	5	4	6	1	1	0	0	-5	-100,00
	OST	33	42	17	19	20	26	21	-12	-36,36
TOLMIN	RJ	1.347	1.304	1.295	1.232	1.202	1.180	1.166	-181	-13,44
	LS	52	56	53	55	53	58	77	25	48,08
	ČB	216	217	223	232	233	227	218	2	0,93
	CK	1	2	5	5	7	6	4	3	300,00
	OST	78	81	70	59	44	49	58	-20	-25,64
SKUPAJ		5.816	5.484	5.301	5.147	5.014	4.904	4.839	-977	-16,80

RJ – rjava pasma, LS- lisasta, ČB- črnobela, CK – cika, CHA + LIM – šarole + limuzin, OST – krave ostalih pasem in križanke

Iz izpisa mlečne kontrole lahko vsak rejec dobi številne podatke potrebne za boljše gospodarjenje na svoji kmetiji, od dnevne mlečnosti, vsebnosti mleka, številu somatskih celic,

količine laktoze v mleku, reprodukcijske podatke o posamezni živali, ... skratka vse za vodenje prehrane in zdravstvenega stanja črede.

V kontrolo prireje mleka so vključene molznice. Daleč največ molznic rjave pasme imajo na Tolminskem, čeprav tudi tu, kot v vseh ostalih delih Primorske število z leti upada. Od leta 2002 do 2008 je na Tolminskem upadlo število rjavih molznic za 23 %. Največji padec so zabeležili na območju Sežane, sledijo Postojna, Nova Gorica in Idrija.

Molznic črnobelega pasme je na Primorskem bistveno manj kot rjave. Največ jih redijo v Postojni, kar 650, veliko manj jih je na Tolminskem, 218 in Idrijskem 129. Njihovo število se je v šestih letih zmanjšalo za 13 %. Število lisastih krav se je v tem času povečalo za 7 % in križank za 14 %.

Skupno redijo največ molznic na Tolminskem, 1.523 molznic vseh pasem, sledi Postojna z 1.083 molznicami, Idrija z 980, Ajdovščina z 623, Ilirska Bistrica s 199, Sežana s 145 in Koper s 35.

Posebej smo analizirali še velikost kmetij, ki redijo molznice, vključene v kontrolo prireje mleka in porekla na Primorskem (preglednica 28).

Preglednica 28: Velikost čred krav molznic vključenih v kontrole (A+Z) na Primorskem (Rezultati kontrole ... 2003 - 2010)

Velikost črede	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008
<2	386	380	232	203	134	137	84
3-9	405	386	315	312	254	237	257
10-19	147	137	135	133	139	124	111
20-29	36	32	34	27	26	32	28
30-49	7	6	8	11	14	15	18
>50	9	9	9	10	9	10	10
SKUPAJ KMETIJ	990	950	733	696	576	555	508

V primerjavi s preglednico 25 je razvidno (preglednica 28), da se manjše kmetije odločajo za rejo do 9 krav, črede s kravami molznicami pa se povečujejo. Največ kmetij redi od 3 do 20 živali, kar 56 kmetij pa redi več kot 20 živali, 10 od teh celo več kot 50 krav.

4.5 ŠTEVILO OSEMENTEV

Osemenjevanje so v Sloveniji vpeljali leta 1952. Danes večji del goveda osemenijo, pripustijo manjši delež živali. Podatkov o številu živali v naravnem pripustu in številu skokov posameznega plemenskega bika v Sloveniji ne vodijo, zato predstavljamo samo podatke o številu osemenitev na Primorskem. Podatke smo pridobili po posameznih veterinarskih ambulantah. V Sloveniji imamo dva osemenjevalna centra – Preska, ki ima biko rjave, črno bele in mesnih pasem ter Ptuj z Mursko Soboto z biki lisaste pasme.

Podatke o številu osemenitev na Primorskem smo dobili na KGZS- KGZ Nova Gorica pri njihovem veterinarju. Podatki so bili podani po veterinarskih postajah, združili smo jih po veterinarskih postajah v posamezni upravni enoti.

Preglednica 29: Število prvih osemenitev pri kravah in telicah na Primorskem (Štrukelj, 2009)

UE	1990	1995	2000	2005	2006	2007	2008	Zmanjšanje	
								število	%
AJDOVŠČINA	2.862	2.105	1.512	1.280	1.229	1.222	1.193	1.669	58,32
IDRIJA	2.543	2.389	2.407	1.949	1.901	1.870	1.730	813	31,97
IL. BISTRICA	1.944	1.404	1.093	860	828	746	650	1.294	66,56
KOPER	860	467	186	102	85	82	73	787	91,51
NOVA GORICA	2.703	1.457	951	547	501	436	416	2.287	84,61
POSTOJNA	3.504	2.765	2.207	1.477	1.303	1.148	1.100	2.404	68,61
SEŽANA	2.149	1.176	834	536	540	407	396	1.753	81,57
TOLMIN	3.184	2.661	2.304	1.779	1.629	1.448	1.342	1.842	57,85
SKUPAJ	19.649	14.424	11.494	8.530	8.016	7.359	6.900	12.749	64,88
SLOVENIJA	203.054	200.534	197.480	178.064	173.674	169.465	165.183	37.871	18,65

Število osemenitev se je v letih po 1990 zmanjševalo. V Sloveniji se je število osemenitev od leta 1990 do 2008 zmanjšalo za 19 %, na Primorskem pa kar za 65 %. Za več kot 80 % se je število osemenitev zmanjšalo v Kopru, Novi Gorici in Sežani, za več kot 60 % pa v Ilirski Bistrici, Postojni in Tolminu. Najmanj se je zmanjšalo število osemenitev v Idriji, za 30 %, kar pa vseeno predstavlja velik delež (preglednica 29).

Precej se je spremenilo tudi število osemenitev po pasmah (preglednica 30).

Preglednica 30: Število prvih osemenitve po pasmah na Primorskem (Štrukelj, 2009)

PASMA	2002	2003	2004	2005	2006	2007	2008	2009	Razlika	%
LS	1.642	1.536	1.557	1.640	1.777	1.591	1.502	1.525	-117	7,13
RJ	3.353	2.958	2.476	2.313	2.181	2.134	2.118	2.000	-1.353	40,35
ČB	1.386	1.195	932	1.064	889	869	851	715	-671	48,41
CHA	197	179	161	181	147	88	89	71	-126	63,96
LIM	2.267	2.304	2.485	2.301	2.239	2.096	1.890	1.812	-455	20,07
CK	22	31	28	23	22	39	35	45	23	104,55
OST	1.309	1.262	1.221	1008	761	542	415	322	-987	75,40
SKUPAJ	10.176	9.465	8.860	8.530	8.016	7.359	6.900	6.490	-3.686	36,22

RJ – rjava pasma, LS- lisasta, ČB- črnobela, CK – cika, CHA – šarole, LIM - limuzin, OST – krave ostalih pasem

Od leta 2002 do leta 2009 se je zmanjšalo število prvih osemenitev na Primorskem za 36 % (preglednica 30). Edina pasma s povečanim številom prvih osemenitev je cika. Najmočneje se je zmanjšalo število osemenitev z mesnimi pasmami, ki jih redijo predvsem v čredah dojilj. Zato lahko sklepamo, da se je to zmanjšalo na račun naravnega pripusta. Glede na podatek o številu krav v letu 2008 (preglednica 12), se izvaja naravni pripust na praktično 40 % krav. Ker število osemenitev z mesnimi biki vztrajno pada, smemo pojav pripisati naravnemu pripustu v čredah krav dojilj. Hitro padanje število osemenitev z rjavo in črnobelo pasmo samo potrjuje ugotovitve, da vse več rejcev opušča rejo molznic in se iz različnih razlogov odloča za preusmerjanje v rejo krav dojilj, ki so delovno in glede na krmo bistveno manj zahtevne.

4.6 SPREMINJANJE ŠTEVILA DROBNICE

Na območjih z absolutnim travinjem se hitro širi reja drobnice in marsikje nadomešča govedorejo. Iskanje novih dohodkovnih kombinacij, spreminjanje prehranskih navad in rast interesa ohranjanja kulturne krajine pospešujejo razvoj drobnice. Podatke za število drobnice v Sloveniji smo dobili na SURSu o številu drobnice po Primorskih upravnih enotah pa na KGZS- KGZ Nova Gorica.

Preglednica 31: Spreminjanje števila drobnice po upravnih enotah na Primorskem (Kancler, 2009; Statistični letopis ..., 1992, 1996, 2006, 2008)

UE	1991	1995	2000	2005	2006	2007	2008	Povečanje	
								število	%
AJDOVŠČINA	576	201	940	1.319	1.474	1.634	1.579	1.003	174,13
IDRIJA	459	658	2.004	3.528	3.584	3.921	3.994	3.535	770,15
IL.BISTRICA	1.712	963	2.656	3.827	4.005	4.919	5.044	3.332	194,63
KOPER	167	173	426	846	884	936	972	805	482,04
N.GORICA	286	385	1.439	2.441	2.631	2.961	3.044	2.758	964,34
POSTOJNA	1.349	2.234	5.406	7.640	7.682	7.720	7.675	6.326	468,94
SEŽANA	1.343	1.718	3.681	5.851	5.875	6.445	6.624	5.281	393,22
TOLMIN	2.819	2.191	6.846	10.834	10.940	12.162	12.776	9.957	353,21
SKUPAJ	8.711	8.523	23.398	36.286	37.075	40.698	41.708	33.499	378,80
SLOVENIJA	23.408	39.118	96.227	129.352	131.528	131.180	138.958	115.550	493,63

V Sloveniji se je od leta 1991 zelo povečalo število drobnice (preglednica 31). Na Primorskem je bilo leta 2008 skoraj 4-krat več drobnice kot leta 1991. V vseh Primorskih upravnih enotah se je število drobnice povečalo za več kot dvakrat, najbolj v Novi Gorici za 9-krat in Idriji za 7-krat. Število drobnice po primorskih upravnih enotah smo pretvorili v GVŽ z uradnim koeficientom 0,15 (preglednica 32).

Preglednica 32: Spreminjanje števila drobnice v GVŽ po upravnih enotah na Primorskem

UE	1991	1995	2000	2005	2006	2007	2008	Povečanje	
								število	%
AJDOVŠČINA	86	30	141	198	221	245	237	150	174,13
IDRIJA	69	99	301	529	538	588	599	530	770,15
IL.BISTRICA	257	144	398	574	601	738	757	500	194,63
KOPER	25	26	64	127	133	140	146	121	482,04
N.GORICA	43	58	216	366	395	444	457	414	964,34
POSTOJNA	202	335	811	1.146	1.152	1.158	1.151	949	468,94
SEŽANA	201	258	552	878	881	967	994	792	393,22
TOLMIN	423	329	1.027	1.625	1.641	1.824	1.916	1.494	353,21
SKUPAJ	1.307	1.278	3.510	5.443	5.561	6.105	6.256	4.950	378,80
SLOVENIJA	3.511	5.868	14.434	19.403	19.729	19.677	20.844	17.333	493,63

V preglednici 32 je razvidno, da se je v vseh Primorskih upravnih enotah občutno povečalo število drobnice. Če primerjamo preglednico 4 s številom goveda leta 1991 in preglednico 32 ugotovimo, da se leta 2008 redi podobno število GVŽ prežvekovalcev (govedo + drobnica) kot leta 1991. Torej o zmanjševanju obremenitve z živalmi na Primorskem ne moremo govoriti. Res pa se je kmetijstvo zelo spremenilo in za 4-krat se je povečalo število drobnice, število dojlj, ki so v dobršni meri nadomestile molznice pa se je povečalo za 40 %. Marsikje se je razmahnilo vrtnarstvo, občutno pa se je povečala površina trajnih nasadov, zlasti sadovnjakov.

5 SKLEPI

Na Primorskem, na območju kmetijsko gozdarskega zavoda Nova Gorica je prišlo v zadnjih dveh desetletjih na področju kmetijstva in govedoreje ter reje drobnice do precejšnjih strukturnih sprememb. Naredili smo analizo zmanjševanja površine kmetijskih zemljišč v uporabi in spreminjanja kategorij govedi ter drobnice. Dobljeni rezultati so zelo zanimivi in kažejo na spremembe, ki so večinoma drugačne kot drugod v Sloveniji.

1. V vseh Upravnih enotah na Primorskem, z izjemo Idrije, se je v obdobju med leti 1991 in 2000 občutno povečala površina trajnih nasadov (za 41 %) na račun prekategorizacije površin in novih zasaditev. V tem obdobju se je najbolj zmanjšal odstotek njiv (za 51 %) in delež travnikov (za 23 %). Za 23 % se je zmanjšala tudi površina kmetijskih zemljišč v uporabi. To zmanjšanje je manjše kot v istem obdobju v Sloveniji.
2. Marsikje se je povečala površina pod vrtnarskimi kulturami. Ker takim kmetijam zaradi opuščanja živinoreje primanjkuje hlevskega gnoja, se v zadnjih letih povečuje nakup organskega gnoja.
3. Delež travnikov se je najmanj zmanjšal na območjih upravnih enot z obilo travinja – Tolmin, Idrija in Postojna.
4. Med leti 1991 in 2009 je na Primorskem upadlo število goveda le za 10 %. Ker se je število kmetij, ki redijo govedo v tem času zmanjšalo za 75 %, se je število govedi na kmetijo povečalo do 4,6-krat (v Ajdovščini in Postojni), kar je več kot drugod v Sloveniji.
5. Med leti 2003 in 2009 se na Primorskem ni pomembno spreminjalo niti število moških, niti ženskih goved.
6. Pomembnih sprememb ni niti pri živalih do enega leta starosti in živalih eno do dve leti. Občutno, za 34 %, pa se je povečalo število govedi starejših od dveh let, verjetno zaradi kasnejšega pripusta telic v čredah krav dojlj in uvedbe pašne reje volov.
7. Podvojitev števila plemenskih bikov v zadnjih šestih letih kaže na širitev naravnega pripusta, ki spremlja povečevanje števila krav dojlj.
8. Na Primorskem se je od leta 1991 do leta 2008 zmanjšalo število krav molznic, povečalo pa število krav dojlj. V tem obdobju se je tudi spremenila pasemska struktura čred. Močno je padlo število krav rjave pasme, naraslo pa število krav lisaste pasme in krav križank, ki so primernejše za krave dojlje. Dojlj lisaste pasme in križank je že 75 %.
9. Število molznic se je med leti 2002 in 2008 na Primorskem zmanjšalo za 23 %, najbolj število molznic rjave pasme in število dojlj povečalo za 25 %.

10. Med leti 2003 in 2008 se je na Primorskem število kmetij v kontroli proizvodnje zmanjšalo za 21 %.
11. V kontroli prireje mesa je na Primorskem manj kot 10 % dojlj.
12. Število molznic v kontroli prireje mleka se je na Primorskem med leti 2002 in 2008 zmanjšalo za skoraj 1.000 oziroma za 17 %.
13. Število prvih o semenitev se je med leti 2002 in 2008 zmanjšalo za 36 %, najbolj pri šarole, črnobeli in rjavi pasmi (za 64%, 48 % in 40 %).
14. V obdobju od leta 1991 do 2008 se je na Primorskem močno povečalo število drobnice. Leta 2008 redijo za 5-krat več drobnice kot leta 1991. Preračunano v GVŽ, je drobnica praktično nadomestila izpad goveda.

6 POVZETEK

Prevladuje mnenje, da je prišlo na Primorskem po osamosvojitvi Slovenije v letu 1991 do močnega nazadovanja kmetijstva. Zmanjševanje odkupa mleka naj bi zlasti vplivala na zmanjševanje obsega govedoreje. Zato smo se odločili za podrobnejšo analizo sprememb v primorskem kmetijstvu, zlasti na področju govedoreje.

Na Primorskem se je v obdobju med leti 1991 in 2000 močno povečalo število trajnih nasadov. Največ teh površin so pridobili s prekategoricizacijo travnikov in njiv v ekstenzivne sadovnjake. Na primorskih zemljiščih so pogoste terase, kjer je obdelovanje s stroji težje kot v ravnini. Na terasah so imeli kmetje njive, okrog njiv pa zasajeno sadno drevje. Po uvedbi subvencij za ekstenzivne nasade, so kmetje njivske površine zatravili in površino prekategoricizirali v trajni ekstenzivni nasad, ker so za to kulturo dobili subvencijo. Njivska površina, ko se enkrat zaraste, je običajno izgubljena. K opuščanju kmetijskih zemljišč v uporabi pa je pripomoglo tudi propadanje kmetij. V tem obdobju se je število kmetij občutno zmanjšalo, zato so ostale kmetije pokupile ali najele boljša kmetijska zemljišča in svoja slabša opustile. Na Primorskem je veliko ozemlja na težko obdelovalnih območjih, zato so njive in travnike preselili v doline, kjer je možna strojna obdelava zemlje. Marsikje so tudi pašnike preselili iz poraščenega ozemlja na nižje ležeče travnike. Zaradi uporabe novih tehnologij pridelave travinja, so kmetje sposobni pridelati večjo količino krme na manjši površini. Povečal se je obseg vrtnarstva. Ker organskega gnoja ni dovolj, se ljudje vse pogosteje poslužujejo kupljenega organskega gnoja, najpogosteje imenovanega »organica«. V zadnjih letih se je količina prodanega organskega gnojila po kmetijskih centrih več kot podvojila.

Število govedi se je na Primorskem med leti 1991 in 2009 zmanjšalo za 10 %. V tem času se je zmanjšalo število kmetij, ki še redijo govedo, za 75 %. Zato se je število goveda na kmetijo povečalo za 3,2-krat (v Sloveniji le za 2,4-krat). Za spol in kategorije so na voljo le podatki od 2002 naprej. V tem času se število moških in ženskih živali ni bistveno spremenilo. Občutneje, za 34 % se je povečalo število živali starejših od dveh let. Mislimo, da je to mogoče pripisati prvemu pripustu dojlj pri večji starosti in uvedbi pašne reje volov. Na te spremembe kaže tudi podvojitev števila plemenskih bikov, ki jih uporabljajo za naravni pripust. Med leti 2002 in 2008 se je število molznic zmanjšalo za 23 %, najbolj število molznic rjave pasme in število dojlj se je povečalo za 25 %. Med dojljami se je povečalo število lisastih krav in križank, ki že prevladujejo in jih je med dojljami 75 %. Zmanjšanje števila kmetij, ki redijo govedo je povzročilo, da se je med leti 2003 in 2008 zmanjšalo število kmetij v kontroli proizvodnje za 21 %. Število molznic v kontroli prireje mleka se je v tem času zmanjšalo za 17 %, najbolj število molznic rjave pasme, za 23 %.

Število prvih o semenitev se je na Primorskem zmanjšalo bolj kot v Sloveniji; med leti 2002 in 2008 za 36 %. Ker se je na Primorskem zmanjšalo število molznic, povečalo pa

število dojlj, je tudi to vplivalo na zmanjšano število osemenitev. Rejci krav dojlj se na Primorskem poslužujejo predvsem naravnega pripusta. Iz manjšega števila osemenjenih krav ne moremo sklepati, da se je zmanjšala tudi reja goveda, saj smo dokazali, da se je število goveda na Primorskem zmanjšalo le za dobrih 10 %, število osemenjenih krav pa za 60%.

V zadnjih 20-ih letih se je precej spremenila pasemska struktura čred govedi na Primorskem. Ker rjavo in črnobelo pasmo zamenjujejo z lisasto in s križankami, to vpliva na zmanjševanje krav molznic in povečevanje krav dojlj. Na Primorskem se vedno bolj uveljavlja reja dojlj na prostem, kjer na pašnikih pripravijo nadstreške in so krave s podmladkom celo leto zunaj. Do tega je deloma privedla tudi uvedba Nitratne direktive, ki zahteva, da ima vsaka kmetija dovolj skladiščnega prostora za gnoj in gnojevko. Ker so primorske vasi večinoma na visoko ležečih območjih in so strnjene, marsikje ni bila mogoča izvedba novih skladiščnih prostorov za gnoj in gnojevko, zato je alternativa reje govedi na prostem zelo priročna. Reja dojlj je prikladna tudi zaradi tega, ker je na Primorskem le malo čistih kmetij in so gospodarji zaposleni izven kmetijske dejavnosti in lahko po službi še poskrbijo za živali.

V obdobju od leta 1991 do leta 2008 se je v Sloveniji in na Primorskem močno povečalo število drobnice. Število goveda je padlo v tem obdobju le za malenkost v primerjavi s povečanjem števila drobnice. Če število goveda pretvorimo v glave velike živine (GVŽ) in prav tako drobnico ugotovimo, da se število velikih živali ni pomembno spremenilo. Povečanje drobnice je vplivalo na zmanjšanje njivskih površin, saj kmetje ne potrebujejo dobrih njivskih površin za pridelavo krme za drobnico. Drobnica se pase na Primorskem vse vprek, marsikje ne morejo tega zemljišča vrednotiti kot KZU, saj zaradi velikega deleža kamenja, grmovja in drevja ortofoto posnetki prikazujejo poraščeno zemljišče in se kot takšno tudi odtlej vodi v registrih, čeprav drobnica nemoteno pase med trnjem in drevjem.

7 VIRI

- Božič A., Jenko J., Sadar M., Jeretina J., Logar B., Perpar T., Podgoršek P., Žabjek A., Glad J., Ivanovič B. 2009. Rezultati kontrole prireje mleka in mesa. Ljubljana, Kmetijski inštitut Slovenije: 75 str.
- Brinovec S., Kos V., Kos M., Kariž I. 1994. Atlas Slovenije za šolo in dom. M 1:600.000 in M 1:300.000. Ljubljana, Geodetski zavod Slovenije: 125 str.
- Čepin S. 1995. Prireja govejega mesa za trg ob koncu 20. stoletja. *Sodobno kmetijstvo*, 28, 6: 277-281
- Čepon M., Klopčič M., Potočnik K., Žgur S., Dovč P., Simčič M., Kompan D. 2006. Strokovna pravila in opis metod za merjenje in ocenjevanje proizvodnih in drugih lastnosti ter metod za napovedovanje genetskih vrednosti za čistopasemsko plemensko govedo v Sloveniji. Domžale, Biotehniška fakulteta, Oddelek za zootehniko: 78 str.
- Ferčej J., Čepin S., Osterc J. 1994. Strategija razvoja govedarstva u Sloveniji. *Krmiva*, 36, 3: 155-158
- Ferčej J. 1997a. Še o spremembah v govedoreji v Sloveniji. *Govedorejski zvonci*, 2, 2: 19-20
- Ferčej J. 1997b. Spremembe v govedoreji. *Govedorejski zvonci*, 2, 1: 11-13
- Ferčej J. 1998a. Opis razvoja govedoreje v Sloveniji. *Znanost in praksa v govedoreji*, 21: 7-61
- Ferčej J. 1998b. Nekdanji in sedanji rejski cilji v govedoreji. *Govedorejski zvonci*, 3, 1: 4-5
- Ferčej J. 1999. Kako z govedorejo v Evropo. *Govedorejski zvonci*, 4, 1: 20-21
- Ferčej J. 2002. Govedorejci kam in kako. *Govedorejski zvonci*, 7, 1/2: 20-21
- Ferčej J., Šobar B., Skušek F. 1989. Govedoreja. Ljubljana, ČZP Kmečki glas: 164
- Ferčej J., Osterc J., Čepin S. 2000. Možnosti za govedorejo v Sloveniji. *Govedorejski zvonci*, 5, 1/2: 5-6
- Hernja Masten M. 2004. Od nastanka kmetijskih družb do rejsko-seleksijskih društev. V: 100 let dela v selekciji in kontroli prireje mleka na Slovenskem. Ptuj, KGZ Ljubljana, Kmetijski inštitut Slovenije, Govedorejska služba Slovenije: 11-36
- Kancler K. 2009. »Število drobnice po Primorskih upravnih enotah«. Nova Gorica, KGZS NG, Oddelek za živinorejo (osebni vir, marec 2009)
- Klopčič M. 1996. Kontrola produktivnosti krav na pragu leta 2000. Domžale, Biotehniška fakulteta, Odd.za zootehniko: 3 str.
- Klopčič M., Tomažič B. 1997. Pomagajmo ohranjati slovenske kmetije. V: Zbornik predavanj 35. mednarodni kmetijsko živilski sejem Gornja Radgona, 23-31 avg. 1997. Čop T., Kermauner A., Cvirn M. (ur.). Gornja Radgona, Pomurski sejem: 46-47

- Mitić N, Ferčej J., Zeremski D., Lazarević L. 1987. Govedarstvo. Beograd, Zavod za udžbenike i nastavna sredstva: 622 str.
- Naglič M. 1996. Reja drobnice kot ukrep ohranjanja in razvoja krajine na območjih s težjimi pridelovalnimi pogoji. V: Zbornik predavanj 34. mednarodnega kmetijsko živilskega sejma Gornja Radgona, 24 avg.–1 sept. 1996. Čop T., Jaklič M. (ur.). Gornja Radgona, Pomurski sejem: 41
- Naglič M. 1997. Ekološko kmetovanje v Sloveniji. V: Zbornik predavanj 35. mednarodni kmetijsko živilski sejem Gornja Radgona, 23-31 avg. 1997. Čop T., Kermauner A., Cvirn M. (ur.). Gornja Radgona, Pomurski sejem: 42-43
- Ogrin D. 1992. Kraški rob – klimatsko prehodna pokrajina. *Proteus*, 54, 6-7: 219-223
- Osterc J. 2003. Usmerjanje slovenske govedoreje po zaključku pogajanj z EU. *Sodobno kmetijstvo*, 36, 7/8: 19-21
- Osterc J. 2008. Perspektive slovenske govedoreje. V: Simpozij Peter Pavel Glavar – včeraj, danes, jutri, Novo mesto, 16 okt. 2008 (neobjavljeno)
- Osterc J. 2009. Dileme razvoja govedoreje v Sloveniji. V: Twinning projekt med Slovenijo in Nizozemsko – kakovost hrane, Strahinje, 27 nov. 2009 (neobjavljeno)
- Osterc J., Ferčej J., Čepin S., Čepon M. 1995. Govedoreja v Sloveniji in možnosti priraje mesa na travinju. *Sodobno kmetijstvo*, 28, 6: 277-281
- Osterc J., Čepon M., Žgur S., Klopčič M. 2003. Razvojni cilji slovenske govedoreje. V: Tudi v EU prihodnost sloni na lastnih ramenih: XVIII. Tradicionalni posvet Kmetijsko svetovalne službe Slovenije. Ljubljana, Kmetijsko gozdarska zbornica Slovenije: 37-43
- Osterc J., Ferčej J., Klopčič M. 2004. Razvoj govedoreje v 20. stoletju. V: 100 let dela v selekciji in kontroli priraje mleka na Slovenskem. Ptuj, KGZ Ljubljana, Kmetijski inštitut Slovenije, Govedorejska služba Slovenije: 37-58
- Pajntar N., Sotlar M., Ščuka S., Bric V., Jenko Z., Lipušček M. 1995. Nazadovanje živinoreje na Primorskem – vzroki in predlagani ukrepi. Ljubljana, MKGP – Uprava RS za pospeševanje kmetijstva: 67 str.
- Perpar T. 2009. »Stanje goveda po kontrolah proizvodnje med leti 2003 in 2008 po Primorskih upravnih enotah«. Ljubljana, Kmetijski inštitut Slovenije (osebni vir, 2009)
- Popis prebivalstva 1991. Statistični urad RS. 1991.
http://www.stat.si/publikacije/popisi/1991/Obcine/1991_5_01.pdf (marec, 2008)

Popis prebivalstva 2000. Statistični urad RS. 2000.

<http://www.stat.si/pxweb/Dialog/varval.asp?ma=21D0001S&ti=Dru%9Einske+kmetije+po+rabi+KZU+po+stat%2E+regijah+in+ob%2E+in%2C+SLO%2C+2000++by+Regije+in+ob%2E+in%2C+KZU+in+enote%2E+&path=../Database/Kmetijstvo/Popis%20kmetijstv a/Raba%20zemlji%9A%2E/&lang=2> (marec, 2009)

Poročilo o izvršitvi nalog s področja kontrole proizvodnje, selekcije in osemenjevanja v govedoreji po programu izvajanja strokovnih nalog v živinoreji za leto 1979 in program za leto 1980. 1980. Ljubljana, Govedorejska služba Slovenije.

Poročilo o izvršitvi nalog s področja kontrole proizvodnje, selekcije in osemenjevanja v govedoreji po programu izvajanja strokovnih nalog v živinoreji za leto 1988 in program za leto 1989. 1989. Ljubljana, Govedorejska služba Slovenije: 148 str.

Poročilo o izvršitvi nalog s področja kontrole proizvodnje, selekcije in osemenjevanja v govedoreji po programu izvajanja strokovnih nalog v živinoreji za leto 1990 in program za leto 1991. 1991. Ljubljana, Govedorejska služba Slovenije: 145 str.

Poročilo o izvršitvi nalog s področja kontrole proizvodnje, selekcije in osemenjevanja v govedoreji po programu izvajanja strokovnih nalog v živinoreji za leto 1991 in program za leto 1992. 1992. Ljubljana, Govedorejska služba Slovenije: 147 str.

Poročilo o izvršitvi nalog s področja kontrole proizvodnje, selekcije in osemenjevanja v govedoreji po programu izvajanja strokovnih nalog v živinoreji za leto 1992 in program za leto 1993. 1993. Ljubljana, Govedorejska služba Slovenije.

Poročilo o izvršitvi nalog s področja kontrole proizvodnje, selekcije in osemenjevanja v govedoreji po programu izvajanja strokovnih nalog v živinoreji za leto 1995 in program za leto 1996. 1996. Ljubljana, Govedorejska služba Slovenije: 144 str.

Pravilnik o metodah za merjenje in ocenjevanje proizvodnih in drugih lastnosti ter metodah za napovedovanje genetskih vrednosti za čistopasemsko plemensko govedo Ur.l. RS št.94-4265/2003.

http://zakonodaja.gov.si/rpsi/r07/predpis_PRAV3777.html (junij, 2009)

Register govedi. Ministrstvo RS za kmetijstvo, gozdarstvo in prehrano. 2009.

http://www.mkgp.gov.si/si/o_ministrstvu/direktorati/direktorat_za_varno_hrano/sektor_za_identifikacijo_in_registracijo_zivali/podatki_o_stalezu_rejnih_zivali_v_registru_zivali/ (marec, 2009)

Rezultati kontrole prireje mleka in mesa 2002. 2003. Sadar M. (ur.). Ljubljana, Kmetijski inštitut Slovenije, Govedorejska služba Slovenije: 53 str.

Rezultati kontrole prireje mleka in mesa 2003. 2004. Sadar M. (ur.). Ljubljana, Kmetijski inštitut Slovenije, Govedorejska služba Slovenije: 46 str.

- Rezultati kontrole prireje mleka in mesa 2004. 2005. Sadar M. (ur.). Ljubljana, Kmetijski inštitut Slovenije, Govedorejska služba Slovenije: 50 str.
- Rezultati kontrole prireje mleka in mesa 2005. 2006. Sadar M. (ur.). Ljubljana, Kmetijski inštitut Slovenije, Govedorejska služba Slovenije: 50 str.
- Rezultati kontrole prireje mleka in mesa 2006. 2007. Sadar M. (ur.). Ljubljana, Kmetijski inštitut Slovenije, Druga priznana organizacije v govedoreji: 56 str.
- Rezultati kontrole prireje mleka in mesa 2007. 2008. Sadar M. (ur.). Ljubljana, Kmetijski inštitut Slovenije, Druga priznana organizacije v govedoreji: 66 str.
- Rezultati kontrole prireje mleka in mesa 2008. 2009. Božič A. (ur.). Ljubljana, Kmetijski inštitut Slovenije, Druga priznana organizacije v govedoreji: 76 str.
- Rezultati kontrole prireje mleka in mesa 2009. 2010. Sadar M. (ur.). Ljubljana, Kmetijski inštitut Slovenije, Druga priznana organizacije v govedoreji: 89 str.
- Sedmak R. »Ukinjanje mlečnih prog v občini Ilirska Bistrica«. Kmetijska zadruga Ilirska Bistrica (osebni vir, marec, 2008)
- Statistični letopis RS 1992. 1992. 32: 206
http://www.stat.si/letopis/1992/1992_16.pdf (marec, 2009)
- Statistični letopis RS 1996. 1996. 35: 257
<http://www.stat.si/letopis/1996/16-96.pdf> (marec, 2009)
- Statistični letopis RS 2006. 2006. 45: 297
<http://www.stat.si/letopis/2006/16-06.pdf> (marec, 2009)
- Statistični letopis RS 2008. 2008. 47: 298
<http://www.stat.si/letopis/2008/16-08.pdf> (marec, 2009)
- Ščuka S. 1996. Nazadovanje živinoreje na Primorskem in vloga drobnice pri izboljševanju stanja. V: Zbornik predavanj 34. mednarodnega kmetijsko živilskega sejma Gornja Radgona, 24 avg.–1 sept. 1996. Čop T., Jaklič M. (ur.) Gornja Radgona, Pomurski sejem: 42
- Ščuka S., Sotlar M. 1995. Stanje in možnosti živinoreje na Primorskem. V: Znanje – ključni dejavnik v razvoju kmetijstva: zbornik posveta. Schlamberger V. (ur.). Ljubljana, MKGP – Uprava RS za pospeševanje kmetijstva: 105-109
- Štrukelj E. 2009. »Število prvih osemenitev po Primorskih upravnih enotah«. Nova Gorica, KGZS – KGZ NG (osebni vir, 2009)
- Tomažič B., Klopčič M. 1997. Trenutno težko stanje v slovenski govedoreji ter predlogi za rešitev stanja. Govedorejski zvonci, 2, 1: 5

Uljan M. 2000. Novejši regionalni razvoj občine Ilirska Bistrica. Diplomsko delo. Ljubljana, Filozofska fakulteta, Oddelek za geografijo: 107 str.

Zadnik D., Žejn R., Marković D., Vičič-Lilić T. 1999. Strategija razvoja kmetijstva v občini Ilirska Bistrica. Kmetijsko veterinarski zavod Nova Gorica, Kmetijsko svetovalna služba Ilirska Bistrica, Občina Ilirska Bistrica (neobjavljeno)

ZAHVALA

Najprej se iskreno zahvaljujem mentorju prof.dr. Jožetu Ostercu za vso pomoč pri pisanju diplomske naloge in spodbujanju, da sem se prebila skozi vse zapreke.

Posebna zahvala gre tudi dr. Mariji Klopčič, ki si je vzela čas in mi pomagala pri pregledu točnosti podatkov.

Zahvaljujem se recenzentu in predsedniku komisije za strokoven pregled napisanega.

Posebej se želim zahvaliti ge.Sabini Knehtl za vse kar je storila zame v času študija in za vse spodbudne besede in pomoč tekom študija. Sabina, hvala. Res ste nam vsem bili druga mama.

Zahvaljujem se ge. Nataši Siard in ge. Karmeli Malinger za popraviljanje slogov in angleškega prevoda.

Zahvala gre tudi g.Vitomirju Bricu, ki mi je dovolil dostop do arhiva Zavoda Nova Gorica in mi odstopil pisarno, ko sem zbirala stare podatke.

Zahvaljujem se g.Aladarju Belcu na Statističnem uradu, ki mi je pomagal pridobiti in oceniti podatke o stanju živali.

Hvala g.Tomažu Perparju za podatke dostopne na Kmetijskem inštitutu in vso pomoč pri navajanju rezultatov.

Najlepša hvala gre moji družini, ki mi je stala pri strani cel moj študij in tudi moja začetna leta službe. Hvala ker ste mi pomagali in mi omogočili lepo življenje.

Najlepša zahvala gre moji sestrici, ki me je okregala ko je bilo potrebno in sedela z menoj, ko sem se morala guliti za izpit in hvala ti Sari, ker si mi prevajala.

Hvala dragi prijateljici Lori, ki mi je lektorirala tekst in mi vedno znova in znova popravljala.

Najlepše se zahvaljujem svojima najljubšima sodelavkama Maji in Kseniji. Hvala za vajino potrpežljivost in spodbudo, ko mi je bilo najtežje.

Hvala vsem sošolcem in kolegom iz študentskih let za pomoč in lepe spomine.

In nazadnje se iz srca zahvaljujem še svojemu najdražjemu, ki mi vedno stoji ob strani v dobrem in hudem, ki me spodbuja in tolaži. Hvala Uroš.

ISKRENA HVALA vsem, ki ste mi kakorkoli pomagali, pa Vas nisem omenila!

UNIVERZA V LJUBLJANI
BIOTEHNIŠKA FAKULTETA
ODDELEK ZA ZOOTEHNIKO

Špela SEDMAK

**ANALIZA SPREMENB V GOVEDOREJI NA
OBMOČJU KMETIJSKO GOZDARSKE ZBORNICE
SLOVENIJE – KMETIJSKO GOZDARSKEGA
ZAVODA NOVA GORICA**

DIPLOMSKO DELO

Univerzitetni študij

Ljubljana, 2010